

Public and Private International Law Bulletin

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi

The Eastern Mediterranean Crisis from International Law's Aspect and The Assessment of the Turkey-Libya Maritime Boundary Delimitation Agreement

Cüneyt Yüksel* , Deniz Baran**

Öz

Doğu Akdeniz havzası, tarih boyunca sayısız politik güç arasındaki çeşitli uyumsuzluklara tanıklık etmiştir. Günümüzde de özellikle 2000'li yılların başlarından beri büyük hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesini takiben Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletlerin havzadaki deniz alanları üzerinde birbiriyle çakışan hak iddiaları gündeme gelmeye başlamış ve bir paylaşım krizi ortaya çıkmıştır. Bu krizin temelinde, uluslararası deniz hukukuna göre deniz yetki alanlarının hakça ilkelere uygun bir şekilde paylaşılması meselesi yatmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki uyumsuzluklara ilişkin en güncel gelişmelerden biri, 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında, iki devletin Akdeniz'deki deniz yetki alanları arasındaki sınırı belirlemek amacıyla yapılmış olan Mutabakat Muhtırası'dır. Söz konusu Mutabakat, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarını aktif bir şekilde koruması bakımından önemli bir adımdır. Bu makalenin amacı, uluslararası hukukta deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ilke ve kuralları incelemek ve Mutabakat'ın hükümleri ile hukuki temellerini değerlendirmektir. İlk bölümde, Mutabakat'a giden süreci ortaya koymak için Doğu Akdeniz'deki mevcut uyumsuzluklar incelenmektedir. Bunu takiben, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukukun genel kural ve ilkeleri, uluslararası anlaşmalar ve içtihad hukuku ışığında ortaya konmaktadır. Üçüncü bölümde Mutabakat'ın hükümleri, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin tespit edilmiş olan ilke ve kurallar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Son bölümde ise Mutabakat'ın hukuki temelleri ve geçerliliğine ilişkin tartışmalar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası hukuk, Uluslararası deniz hukuku, Uluslararası hukukta deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, Doğu Akdeniz sorunu, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası

Abstract

The Eastern Mediterranean Basin has witnessed various disputes between numerous political powers throughout history. At the present time, particularly following the discovery of massive hydrocarbon reserves since the 2000's, contending claims of the littoral states on the maritime jurisdiction zones started to come to the fore, thus a distribution crisis in the Eastern Mediterranean arose. The key point of this crisis was the distribution of maritime zones in accord with the equitable principles in international maritime law.

* **Sorumlu Yazar:** Cüneyt Yüksel (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
E-posta: cuneyt.yuksel@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-8580-6967

** Deniz Baran (Arş. Gör.), İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
E-posta: denizbaran@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-9761-1910

Atf: Yüksel C, Baran D, "Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi" (2020) 40(1) PPII 519. <https://doi.org/10.26650/ppil.2020.40.1.0019>

One of the latest developments regarding the Eastern Mediterranean crisis was the Turkey-Libya Maritime Boundary Delimitation Agreement, signed by the Turkish government and Libyan Government of National Accord on November 27, 2019 with the purpose of determining the maritime boundaries between the two states. This Agreement was very important in terms of Turkey's proactive manner for protecting its own sovereign rights in the Eastern Mediterranean. The purpose of this article is to examine the maritime delimitation rules and principles in international law and assess the provisions and legal foundations of the Agreement. In the first chapter, the current disputes in the Eastern Mediterranean are elaborated in order to understand the path towards the conclusion of the Agreement. Afterwards, the maritime delimitation rules and principles are reviewed with a detailed examination of the main international treaties and international case law. In the third chapter, the provisions of the Agreement are assessed within the frame of those rules and principles. In the final chapter, the legal foundations and debates revolving around the validity of the Agreement are discussed.

Keywords

International law, international maritime law, maritime delimitation in international law, the Eastern Mediterranean Crisis, the Turkey-Libya Maritime Boundary Delimitation Agreement

Extended Summary

The Eastern Mediterranean Basin has witnessed various disputes between numerous political powers throughout history. Also, at the present time, there are crucial disputes which concern the regional actors as well as the global powers pursuing their own best interests in the Eastern Mediterranean. The global and regional conjuncture which changed particularly after the Cold war era has increased the significance of the Eastern Mediterranean as a maritime interaction region. What actually made this crisis more crucial was the discovery of massive hydrocarbon reserves under the Eastern Mediterranean since the 2000's. Contending claims of littoral states on the maritime jurisdiction zones started to come to the fore, thus a distribution crisis in the Eastern Mediterranean arose. Particularly the contending claims of Turkey, Greece, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) and the Greek Administration of Southern Cyprus (GASC) have rapidly become one of most prominent regional crises in the last decade. So much so that, the historical "Cyprus issue" that exists because of the long-standing disagreement between Turkey and Greece plus GASC has been recharged in such a way as to extend beyond the boundaries of the Cyprus Island itself to the wide maritime area. In fact, the repercussions of this dispute directly affected the other regional actors such as Egypt, Palestine, Israel, Lebanon. and Syria, while it also concerned the political benefits of global actors such as Russia, the European Union (EU), and the United States.

The key point of this crisis was the distribution of maritime zones in accord with the equitable principles in international maritime law as envisaged in the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS). The fact that Turkey has by far the longest coastline in the Eastern Mediterranean must surely be taken into consideration in the calculations of the maritime boundaries between the littoral states. This is a well-established principle in international case law as evident from many previous judgements by the International Court of Justice (ICJ). Moreover, the fact

that numerous Greek islands in the Eastern Mediterranean are located on the “opposite side” of the median line between the Turkish and Greek mainland matters in those calculations, because it is also a well-established practice in case law not to give full effect to all islands in determining maritime jurisdiction zones among the contending littoral states, when some islands have a significantly disruptive effect for reaching an equitable solution.

One of the latest developments regarding the Eastern Mediterranean crisis was the Turkey-Libya Maritime Boundary Delimitation Agreement, signed by the Turkish government and the Libyan Government of National Accord (GNA) on November 27, 2019 with the purpose of determining the maritime boundaries between two states. Regardless of its title, this is an international treaty as per the definition of the Vienna Convention on the Law of Treaties, hence its provisions are binding for the parties. With this Agreement, Turkey and Libya agreed on a 30-km long maritime boundary near the Crete Island that belongs to Greece. Thus, the parties demonstrated that they do not recognize the maximalist maritime jurisdiction zone claims of Greece on the grounds of the existence of its islands in the Eastern Mediterranean as well as other claims of GASC overlapping Turkey’s claims on the maritime area between Cyprus and Greece. This Agreement was very important in terms of Turkey’s manner for actively protecting its own sovereign rights in the Eastern Mediterranean. Upon the significance of the Agreement, the purpose of this article is to examine the maritime delimitation rules and principles in international law and assess the provisions of the Agreement within the frame of those rules and principles.

Moreover, it is also aimed at clarifying the debates revolving around the validity of the Agreement. As the United Nations (UN) backed Libyan Government of National Accord is the *de jure* government of the country with its preceding legitimacy and possession of international recognition, it is legally capable of undertaking an international obligation, thus signing international agreements on behalf of all the country. Any contrary argument such as the claims of the Libyan House of Representatives asserting the invalidity of the Agreement are not accurate from an international law aspect.

In conclusion, the provisions of UNCLOS and the historical practice of case law, primarily the ICJ’s, must be guiding the resolution of this issue of delimitation of the maritime jurisdiction zones in the Eastern Mediterranean. The prior goal must be to reach legitimate international agreements among the littoral states which would not infringe on the rights of any third parties and correspond to an equitable solution. Until achieving such a goal, Turkey has to continue pursuing a proactive policy, as it did by signing the Agreement with Libya, and must be careful about having all its steps justifiable on legal grounds.

Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi

Giriş

Günümüzden henüz bir asır öncesine kadar insanoğlu için deniz alanları ticari veya ulaşım amaçlı seyrüsefer, denizdeki canlı veya cansız kimi kaynakların çıkarılması ve deniz yatağına kablo döşenmesinin ötesinde fazla bir anlam ifade etmemekteydi. Geniş deniz yataklarının uğruna en sert politik mücadeleleri vermeye göze alacak bir değer hâline gelmesi 20. yüzyılın ortalarında ilk açık deniz sondaj platformlarının başarıyla faaliyete geçmesiyle gerçekleşmiştir. Bu teknolojinin baş döndürücü bir hızla gelişmesi, insanoğlunun daha önce erişmeyi dahi hayâl etmediği derin deniz alanlarını toplumların refah seviyelerini değiştirmeyi haiz kaynaklar olarak kullanabilmesi imkânını ortaya çıkarmıştır. Dünyadaki birçok deniz alanı hızla artan bu talepten nasibini alırken Türkiye ile birlikte birçok devletin kıyıdaş olduğu Doğu Akdeniz de benzer bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 21. yüzyılın başından bu yana Doğu Akdeniz, deniz yetki alanlarını sınırlandırma konusunda çok taraflı bir rekabete sahne olmaktadır.¹

Binlerce yıldır birçok medeniyete beşiklik etmiş ve büyük jeopolitik öneme sahip olmuş Doğu Akdeniz havzası, doğal olarak tarih boyunca sayısız politik güç arasındaki çeşitli uyuşmazlıklara tanıklık etmiştir. Bugün de bölgesel aktörlerin yanı sıra Doğu Akdeniz’de kendi çıkarlarının peşinde olan küresel güçleri ilgilendiren önemli uyuşmazlıkların mevcut olması, tarihi bir perspektiften bakınca doğal bir durumdur. Özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrası değişen küresel ve bölgesel konjonktür, Doğu Akdeniz bölgesinin yeni bir deniz etkileşim havzası olarak önemini artırmıştır. Söz konusu uyuşmazlıklar arasında bugün için en öne çıkan ise Doğu Akdeniz’e kıyıdaş devletlerin havzadaki deniz alanları üzerinde birbiriyle çakışan hak iddialarıdır. Özellikle Türkiye, Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) karşılıklı hak iddiaları 2000’li yılların başlarından beri gündemde olmuş ve son on yılda hızla bölgenin ana meselelerinden biri hâline gelmiştir. Öyle ki bu uyuşmazlığın yansımaları Mısır, Filistin, İsrail, Lübnan ve Suriye gibi diğer bölgesel aktörleri doğrudan etkilemekte, ayrıca Rusya, Avrupa Birliği

1 Doğu Akdeniz sorunu ve deniz yetki alanı uyuşmazlıkları için bkz. Sertaç Hami Başeren, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı* (Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları 2010) ; Sertaç Hami Başeren, *Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası Siyasi ve Ekonomik İlişkiler Araştırma Merkezi 2013); Sami Doğru, ‘Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması’ (2015) (119) TBB Dergisi 504; Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye* (Kırmızı Kedi Yayınları 2020); Cihat Yayıcı, *Libya Türkiye’nin Denizden Komşusudur* (ASAM 1994); Cihat Yayıcı, ‘Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi’ (2011) 7 (14) Güvenlik Stratejileri Dergisi 17; Sami Doğru ve Herbert Reginbogin, ‘Rethinking East Mediterranean Security: Powers, Allies & International Law’ (2017) 33 Touro L Rev 827; Nicholas A Ioannides, ‘Rough Seas Ahead: The Implementation of the Law of the Sea in the Turbulent Waters of the Eastern Mediterranean Sea’ (2014) 3 Cyprus Hum Rts L Rev 160; Theodore C Kariotis, ‘Hydrocarbons and the Law of the Sea in the Eastern Mediterranean: Implications for Cyprus, Greece, and Turkey’ (2011) 22 (2) Mediterranean Quarterly 45; James Stocker, ‘No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean’ (2012) 66 (4) Middle East Journal 579; Andrew Filis ve Rafael Leal-Arcas, ‘Legal Aspects of Inter-State Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean Basin’ (2013) 11 (3) Oil, Gas & Energy Law Journal.

(AB) ve ABD gibi küresel aktörlerin politik çıkarlarını ilgilendirmektedir. Bölgedeki deniz yetki alanlarına ilişkin söz konusu uyuşmazlığı bu denli kritik kılan ise Doğu Akdeniz'deki potansiyel hidrokarbon sahalarıdır.² Zira yakın dönemlerde yapılan hidrokarbon rezervi keşifleriyle birlikte, hâlihazırda Doğu Akdeniz'de dört önemli enerji sahası zaten mevcuttur: Kıbrıs Adası'nın güneyindeki Afrodit, Kıbrıs Adası ile İsrail arasında kalan Leviathan, Kıbrıs Adası ile Mısır arasında kalan Nil ve Kıbrıs Adası ile Girit Adası'nın güneydoğusunda kalan Herodot. Bu tip başkaca sahaların mevcut olduğuna dair beklentiler, kıyıdaş devletlerin havzadaki deniz yetki alanı iddialarını oldukça kritik hâle getirmektedir.

Söz konusu uyuşmazlığa ilişkin en güncel gelişmelerden biri, 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) arasında, iki devletin Akdeniz'deki deniz yetki alanları arasındaki sınırı belirlemek amacıyla bir Mutabakat Muhtırası imzalanmış olmasıdır.³ Söz konusu Mutabakat, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarını aktif bir şekilde koruması bakımından çok önemli bir adımdır. Aynı zamanda, böyle bir hamle Yunanistan ve GKRY sözde deniz yetki alanlarını ihlâl ettiği gerekçesiyle, başta Yunanistan, GKRY ve AB olmak üzere birçok aktörün tepkisini çekmiştir. Mutabakat'ın imzalanması ve ona yönelik tepkiler, esasında, Doğu Akdeniz'e ilişkin bir süredir taraflar arasında turmanan gerilimin yeni bir aşamasıdır.

Türkiye ile Libya UMH arasında imzalanan Mutabakat bu noktada büyük öneme sahiptir. Öncelikle belirtmek gerekir ki adı ne konmuş olursa olsun, makale içerisinde de inceleneceği üzere, içerdiği hükümler gereği bu metin bir uluslararası andlaşmadır. Mutabakat'ın bu şekilde tescil edilmesi için Birleşmiş Milletler'e (BM) gerekli bildirimler yapılmıştır.⁴ Dolayısıyla, hükümleri iki taraf için bağlayıcıdır. Bu Mutabakat ile birlikte iki taraf, Yunanistan'a ait olan Girit Adası'nın yakınından geçen, yaklaşık 30 km uzunluğunda bir sınırdaki mutabık kalmıştır. Böylece, Türkiye ve Libya, Yunanistan'ın bölgedeki Yunan adaları kaynaklı oldukça geniş kapsamlı ve tartışmalı deniz yetki alanı iddialarını tanımadığını göstermiş, ayrıca Yunanistan ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında yer alan deniz alanında kendi yetki iddialarıyla çakışan iddiaları yok saymıştır.

Yüksek önemine binaen, bu makalenin amacı, uluslararası deniz hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ilke ve kuralları incelemek ve Türkiye ile

2 Brenda Shaffer, 'Eastern Mediterranean Energy: A Decade After The Major Discoveries' (*Turkish Policy*, 27 Kasım 2018) <<http://turkishpolicy.com/article/936/eastern-mediterranean-energy-a-decade-after-the-major-discoveries>> Erişim Tarihi 15 Şubat 2019.

3 Aynı tarihte iki taraf arasında "Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası" da imzalanmış ve 25 Aralık 2019 tarihinde Türkiye'deki onay süreçlerinden geçmiştir. Makalenin konusu olan Mutabakat Muhtırası'ndan ayrı olan bu Muhtıra için bkz. (*Resmî Gazete*, 26 Aralık 2019) <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191226-3.pdf>> Erişim Tarihi 16 Şubat 2019.

4 'Letter dated 8 January 2019 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General' <<http://undocs.org/S/2019/33>> Erişim Tarihi 20 Şubat 2020; 29 Mart 2020 tarihi itibarıyla tescil işlemi henüz BM Genel Sekreterliği tarafından tamamlanmamıştır.

Libya UMH arasında yapılmış olan deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmasının hükümlerini bu çerçevede değerlendirmektedir. Ayrıca Mutabakat'ın geçerliliğine ilişkin tartışmalara açıklık getirilmesi de hedeflenmektedir. İlk bölümde, Mutabakat'a giden süreci ortaya koymak için Doğu Akdeniz'deki mevcut uyuşmazlıklar incelenecektir. Bunu takiben, Mutabakat'ın asıl konusunu oluşturan deniz yetki alanlarını sınırlandırma meselesine ilişkin uluslararası deniz hukukunun genel kural ve ilkeleri ortaya konacaktır. Söz konusu kural ve ilkelerin tespiti için temel uluslararası andlaşmaların yanı sıra özellikle uluslararası içtihat hukuku detaylı bir şekilde irdelenecektir. Üçüncü bölümde ise Mutabakat'ın maddeleri, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin tespit edilmiş olan ilke ve kurallar çerçevesinde değerlendirilecektir. Son bölümde ise Mutabakat'ın hukuki temelleri ve geçerliliğine ilişkin tartışmalar özellikle hükümetlerin tanınması konusu çerçevesinde ele alınacaktır.

I. Mutabakat Muhtırası'na Giden Yol ve Doğu Akdeniz Sorunu

A. Kıbrıs Sorunu

Doğu Akdeniz'deki mevcut gerilimlerin arkasındaki temel sebep, son yıllarda Doğu Akdeniz havzasında büyük hidrokarbon sahalarının varlığına dair yapılan keşiflerin bu havzadaki enerji kaynağı potansiyeline işaret etmesidir. Söz konusu keşiflerle birlikte Kıbrıs Adası'nın statüsüne dair Yunanistan ve GKRY ile ortak bir anlaşmaya varılamamasından doğan tarihi "Kıbrıs sorununu" yeniden canlanmış, hatta adanın kara sınırlarını aşarak deniz alanlarına taşmıştır.⁵

Kıbrıs sorununun kökenleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine uzanmaktadır. Osmanlı, Kıbrıs Adası'nı 1878 yılında Birleşik Krallık'a kiralamıştır.⁶ Ancak 1930'lu yılların başlarından itibaren Kıbrıslı Rumlar arasında Yunanistan ile birleşme talepleri yaygın bir hâle gelmeye başlamış ve Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleştirilmesi projesi olarak nitelenebilecek "ENOSİS" kampanyası, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmıştır.⁷ Yunanistan, 1954 yılında "Kıbrıs sorununu" BM'ye götürme kararı almış ancak 1954-1958 yılları arasında "halkların kendi geleceğini tayin hakkına (self-determinasyon)" dayanarak BM'ye yaptığı çeşitli başvurularda başarı sağlayamamıştır.⁸ Bu dönemde Yunanistan'ın desteğiyle Kıbrıs Adası'nda 1955 yılında EOKA (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston) isimli silâhlı örgütü kurulmuş ve bu gelişmeyle birlikte Ada'daki şiddet eylemleri giderek artmıştır.⁹ Aynı dönemde Kıbrıslı Türkler buldukları birçok yerleşim yerini terk etmek zorunda kalmışlardır. İngiltere, 1956 yılında yaptığı öneride Ada'da sadece Rumların değil, Kıbrıslı Türklerin

5 Başeren, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı* (n 3) 176.

6 1878 Kıbrıs Konvansiyonu <https://archive.org/stream/jstor-2186866/2186866_djvu.txt> Erişim Tarihi 17 Şubat 2020.

7 Daha detaylı bilgi için bkz Michael B Bishku, 'Turkey, Greece And The Cyprus Conflict' (1991) 8 (1) *Journal of Third World Studies* 165.

8 Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı <http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa> Erişim Tarihi 18 Şubat 2020.

9 Laurence Stern, 'Bitter Lessons: How We Failed in Cyprus' 1975 (19) *Foreign Policy* 34, 34-37.

de kendi geleceğini tayin etme hakkı bulunduğunu ve bu çerçevede taksim talebinin müzakere edilmesi gereken bir seçenek olduğunu beyan etmiştir.¹⁰

Yine aynı dönemde, ENOSIS'e karşı kendi örgütlenme çalışmalarına başlayan Kıbrıslı Türkler, adada taksim görüşünü geliştirmişlerdir. Türkiye de bu direniş örgütlenmesini desteklemek noktasındaki kararlılığını ortaya koyunca, Türkiye ile Yunanistan arasında müzakerelerin başlamasına yol açılmıştır. Zürih'te yürütülen müzakerelerin sonucunda Türkiye ile Yunanistan 11 Şubat 1959 tarihinde anlaşmaya varmışlar,¹¹ Londra'da İngiltere'nin ve Kıbrıs'taki iki toplumun liderlerinin onayını almışlardır.¹² Zürih ve Londra'da imzalanan bu anlaşmaların temelinde Kıbrıs'ın bağımsızlığı, iki toplumun ortaklığı, toplumsal alanda otonomi ve ortaya çıkan çözümün Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğü altında olması ilkeleri yer almıştır. Bu anlaşmaların zemin hazırlamasıyla birlikte, Kıbrıs Adası'ndaki iki halkın ortaklığı temelinde bağımsız "Kıbrıs Cumhuriyeti" kurulmuştur.¹³

Kıbrıs Cumhuriyeti üzerindeki anlaşma daha ilk yıllardan itibaren uygulanması güç bir proje hâline gelmiştir. Cumhuriyet'in içerisindeki Rum unsurların ENOSIS ajandasını gözetmeye devam etmeleri ve Kıbrıs Türklerini devlet kurumlarından dışlamaya yönelik tavırları iki taraf arasındaki gerilimleri canlı tutmuştur.¹⁴ Zaman içerisinde Ada'da tanık olunan şiddet olayları artmıştır. 1974 yılında EOKA yanlısı cuntanın darbe yapması ve Kıbrıs'ın Yunanistan'ın bir parçası olacak şekilde işgal edilmesi tehlikesi belirdiğinde ise Türkiye'nin silâhlı kuvvetleri Kıbrıslı Türklerin haklarını bu tehlike karşısında korumak üzere askeri müdahalede bulunmuştur.¹⁵ Bu müdahale geniş çaplı bir askeri çatışmaya dönüşmüş ve ancak BM destekli bir ateşkes ile sona erebilmiştir.¹⁶ Ateşkesi takiben Cenevre'de bir araya gelen Türkiye, Yunanistan ve İngiltere dışişleri bakanları Ada'daki düzenin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1960 Anayasası temelinde yeniden tesis edileceği üzerinde anlaşmış, böylece Kıbrıs'ta fiilen iki ayrı otonom yönetimin bulunduğunu ve anayasal zeminde düzenin tesis edilmesi için bu yönetimler arasında müzakerelerin gerçekleştirilmesi gerektiğini kayıt altına almıştır. Ayrıca, söz konusu ateşkes uyarınca, Ada'nın ortasından kuzey ve güney kısımlarını bölecek şekilde bir tampon bölge ilân edilmiştir.¹⁷

10 Elihu Lauterpacht, 'Turkish Republic of Northern Cyprus—the Status of the Two Communities in Cyprus' (1990) <<http://www.mfa.gov.tr/chapter1.en.mfa>> Erişim Tarihi 18 Şubat 2020; Clement Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict* (Palgrave Macmillan 2010) 26-29.

11 Garanti Anlaşması <http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa> Erişim Tarihi 19 Şubat 2020.

12 'Londra'daki Mutabakat Muhtırası' <http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19_subat-1959_.tr.mfa> Erişim Tarihi 19 Şubat 2020.

13 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Andlaşma' (1960) <http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma_-1960_ingilizce_.tr.mfa> Erişim Tarihi 20 Şubat 2020.

14 'Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı' <http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa> Erişim Tarihi 20 Şubat 2020.

15 '41st Anniversary of Fascist Greek Coup' <<https://mfa.gov.ct.tr/41st-anniversary-of-fascist-greek-coup/>> Erişim Tarihi 20 Şubat 2020.

16 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 'Kıbrıs' (1974) 353.

17 'Tripartite Conference & Geneva Declaration' (United Nations Peacekeeping Force In Cyprus) <<https://unficyp.unmissions.org/tripartite-conference-geneva-declaration>> Erişim Tarihi 20 Şubat 2020.

1983 yılında ise kuzey kısımda kurulan hükümet bağımsızlığını ilân etmiş ve sadece Türkiye tarafından devlet olarak tanınmıştır. BM Güvenlik Konseyi ve uluslararası toplumun büyük çoğunluğu daha önce “Türkiye işgali altındaki Kıbrıs Cumhuriyeti toprakları” olarak nitelediği¹⁸ kuzey bölgesinde yapılan devlet ilânını uluslararası hukuk açısından hükümsüz saymıştır.¹⁹ Türkiye ise ileride kurulacak herhangi bir tek hükümet modelinin çatısı altında Kıbrıslı Türklerin adil katılımı ve temsili güvence altına alınmadığı sürece askeri birliklerini Ada’dan çekmeyeceği konusunda ısrarcı olmuştur. Türkiye ve GKRY arasındaki diplomatik ilişkiler o dönemden bu yana kesilmiş durumdadır.

Krizi çözmek için günümüze kadar iki taraf arasında birçok müzakere ve BM öncülüğünde birçok girişim gerçekleşmiş ancak başarısız olmuştur. Bu girişimler arasında en öne çıkanlardan biri, 1990’lı yıllarda dönemin BM Genel Sekreteri Butros Gali’nin hazırladığı, “Fikirler Dizisi (*Set of Ideas*)” taşıyan ve gayriresmi nitelikte olan anlaşma çerçevesi taslağıdır.²⁰ Ancak GKRY’de 1993’te yapılan devlet başkanlığı seçimlerini kazanan ve Fikirler Dizisi’ne olan muhalefetiyle bilinen Glafcos Klerides, göreve başlar başlamaz Fikirler Dizisi’ni müzakere etmeyeceğini, esas tercihlerinin AB üyeliği yönündeki çabaları yoğunlaştırmak olduğunu açıklamıştır.²¹ AB üyesi Yunanistan’ın da yardımıyla bu yöndeki çabalarına odaklanan GKRY’ye Mart 1995’te AB tarafından adaylık statüsü verilmiştir.

GKRY’ye adaylık statüsü verilmesiyle birlikte Kıbrıs sorunu farklı bir boyuta taşınmış ve o dönemde BM çatısı altında devam eden müzakere sürecine AB’nin doğrudan müdahil olmasının yolu açılmıştır. Nitekim Türk tarafının tezine göre, meselenin AB zeminine çekilmesi Yunanistan için bir dolaylı ENOSİS’i sağlama hamlesidir.²² Gerçekten de bir taraftan BM’nin öncülüğünde iki tarafın eş düzeyde görüldüğü Güven Artırıcı Önlemler Paketi²³ gibi adımlar atılırken, öte taraftan AB’nin KKTC aleyhine ihracat yasağı gibi uygulamaları devreye girmiştir.²⁴ Özellikle 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi’nde AB’nin GKRY ile üyelik müzakerelerini başlatma kararı, Kıbrıs sorununun BM öncülüğündeki müzakere sürecine ve o döneme kadarki çözüm parametrelerine büyük bir darbe vurmuştur.²⁵ Zira Kıbrıs Adası’ndaki iki ayrı otonom yönetimin akıbetine ilişkin bir kesinlik olmadan GKRY’nin tüm adanın meşru temsilcisi sıfatıyla AB’de yer almasına yol açılmış ve Türk tarafı için ciddi ölçüde

18 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, ‘Kıbrıs’ (1975) 367.

19 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, ‘Kıbrıs’ (1983) 541.

20 ‘Set of Ideas’ (1992) <http://www.mfa.gov.tr/set-of-ideas_1992_en.mfa> Erişim Tarihi 21 Şubat 2020; bu taslağın detayları için bkz Süha Bölükbaşı, ‘Boutros-Ghali’s Cyprus Initiative in 1992: Why Did It Fail?’ (1995) 31 (3) Middle Eastern Studies 460.

21 Bölükbaşı (n 20) 474, 479.

22 ‘Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı’ (n 14).

23 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, ‘Kıbrıs’ (1993) 889.

24 ‘Judgement of the Court’ (*Eur-Lex*, 1994) <<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61992CJ0432&from=EN>> Erişim Tarihi 22 Şubat 2020.

25 ‘Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı’ (n 14).

dezavantajlı bir durum yaratılmıştır. Öte yandan, ortaya çıkan tüm dezavantajlara rağmen, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 1999'daki girişimleriyle başlayan ve 2004'te Ada çapında gerçekleştirilip Türk tarafının kabul ettiği ancak Rum tarafının reddettiği referanduma kadar süren Annan Plânı'nda Türkiye yapıcı bir rol oynamıştır.²⁶ Nitekim, GKRY'nin 1 Mayıs 2004 tarihinde, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında AB'ye tam üye olmasıyla birlikte bu durum kalıcı hâle getirilmiştir.²⁷ Türkiye ise GKRY'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleştiği gün yaptığı açıklamada, AB'ye katılacak olan Rumların, Kıbrıs Türklerini veya Kıbrıs'ın tamamını temsil etmeye yetkili olmadıklarını, eşit statüye sahip Kıbrıs Türkleri veya Kıbrıs Adası'nın tamamı üzerinde yetki veya egemenliklerinin bulunmadığını ve "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin Kıbrıs Türklerine zorla dayatılmayacağını belirtmiştir.²⁸ Ancak müzakerelerin BM parametrelerinde; yani siyasi eşitlik ve iki kesimlilik temelinde, eşit statüde iki Kurucu Devleti haiz yeni bir Ortaklık kurulması amacıyla yürütülmesine hâlâ gayret edilmektedir.

B. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşımı Krizi

Her ne kadar Doğu Akdeniz'deki mevcut krizin kökenleri, yukarıda belirtildiği üzere, Kıbrıs sorununun çıkış noktasına kadar uzansa da aktüel olarak krizin GKRY'nin 2003'ten itibaren Mısır, Lübnan ve İsrail ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmaları imzalaması hamleleriyle ortaya çıktığı söylenebilecektir.²⁹ Türkiye'nin itiraz ettiği ve geçersiz addettiği³⁰ bu anlaşmalardan Lübnan ile olanı hariç diğerleri yürürlüğe girmiştir.³¹ GKRY, bu anlaşmalarla beraber hem KKTC'yi yok sayıp adanın tümünü temsilen hareket etmiş hem de Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışan bazı alanları tek taraflı olarak kendi deniz yetki alanı olarak saymıştır. Öte yandan, Yunanistan'ın hakkaniyet ilkelerine uygun olmayan bir biçimde Türkiye'nin potansiyel münhasır ekonomik bölgesini (MEB) ve kıta sahanlığını sınırlandırma çabaları Ege sorununun bir uzantısı olarak Doğu Akdeniz bağlamında zaten mevcuttur.³² Ancak şüphesiz

26 'BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı)' <http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-planı-annan-planı_tr.mfa> Erişim Tarihi 22 Şubat 2020.

27 'The history of the European Union - 2004' (*European Union*, 2004) <https://europa.eu/european-union/about-eu/history/2000-2009/2004_en> Erişim Tarihi 22 Şubat 2020.

28 'Press Release Regarding the EU Enlargement, 1 May 2004' <http://www.mfa.gov.tr/press-release-regarding-the-eu-enlargement_-1-may-2004.en.mfa> Erişim Tarihi 22 Şubat 2020.

29 Mısır ile imzalanan anlaşma için bkz 'Kıbrıs Cumhuriyeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılması Anlaşması' (17 Şubat 2003) <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>> Erişim Tarihi 17 Şubat 2020; Lübnan ile imzalanan anlaşma için bkz '' (Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation) (*Mees*, 28 Eylül 2012) <<https://www.mees.com/2012/9/28/opened-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107>> Erişim Tarihi 17 Şubat 2020; İsrail ile imzalanan anlaşma için bkz 'İsrail Devleti Hükümeti ile Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti Arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılması Anlaşması' <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf> Erişim Tarihi 17 Şubat 2020.

30 Doğru, 'Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması' (n 3) 514-515.

31 Söz konusu anlaşmaların uygulamalarına dair detaylar için bkz Başeren, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı* (n 3) 18-26.

32 Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları* (2. baskı, Beta 2004) 18-31.

ki Türkiye'nin de diğer kıyıdaş devletler gibi Doğu Akdeniz'de meşru talepleri ve hakları vardır. Türkiye henüz MEB ilânında bulunmamış olsa da kara topraklarının doğal uzantısı sayılan, kendiliğinden (*ipso facto*) ve en baştan itibaren (*ab initio*) kıyı devletine bazı haklar doğuran ve dolayısıyla ilân edilmesi gerekmeyen kıta sahanlığı sayesinde bu haklara sahip durumdadır.³³

Özet olarak, GKRY'nin kendi deniz yetki alanı olarak ilan ettiği Doğu Akdeniz'in kimi kısımlarının Türkiye'nin kıta sahanlığı ve potansiyel MEB'i ile çakışması, dahası GKRY'nin çok uluslu bazı petrol şirketlerine bu kısımlarda petrol-doğalgaz arama ve sondaj ruhsatları çıkarması, Doğu Akdeniz'deki mevcut krizin fitilini ateşlemiştir.³⁴ Zira, Türkiye, GKRY tarafından bilhassa İtalyan petrol şirketi ENI, Fransız Total ve ABD'li ExxonMobil'e arama ve sondaj ruhsatı verilen bazı alanların Türkiye'nin kıta sahanlığı ve potansiyel MEB'i ile çakıştığını öne sürmektedir.³⁵

Ayrıca KKTC'nin Ada'nın doğal kaynaklarının paylaşımı noktasında yok sayılması da Türkiye tarafından kabul edilemeyecek bir durumdur.³⁶ Türkiye'nin görüşüne göre, Kıbrıslı Türklerin Ada açıklarındaki doğal kaynaklar üzerinde GKRY ile aynı şekilde devredilemez ve doğal hakları mevcut olduğu ve GKRY iki tarafın ortak rızasıyla bir ortak yönetim tesis edilene kadar Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tüm adayı temsil etme hakkına sahip olmadığı için, Türkiye böyle bir birleşme gerçekleşene kadar KKTC'yi kendi deniz yetki alanları üzerinde egemen hakları olan, bağımsız bir devlet olarak tanımakta ve buna göre adımlar atmaktadır.³⁷ Nitekim, bu görüşün bir sonucu olarak, Türkiye Eylül 2011'de Doğu Akdeniz'de GKRY'nin attığı adımlara karşı politik dengeyi sağlamak için KKTC ile yakın işbirliğine girmiş ve iki taraf Kıbrıs Adası'nın kuzey kıyıları ile Türkiye arasında kıta sahanlığı alanlarının sınırını belirleyen Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması'nı imzalamıştır.³⁸ Bu anlaşmanın ardından

33 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (10 Aralık 1982) (BMDHS) m 77.

34 'Cyprus approves Eni, Total, Exxon offshore block deals' (*Reuters*, 17 Mart 2017) <<https://www.reuters.com/article/energy-cyprus/cyprus-approves-eni-total-exxon-offshore-block-deals-idUSL5N1GU316>> Erişim Tarihi 24 Mart 2020; şirketlere verilen ruhsatlara ilişkin detaylar için bkz. Ayla Gürel ve Laure Le Cornu, 'Turkey and Eastern Mediterranean Hydrocarbons', (*GPoT Center*, Ekim 2013) <http://www.gpotcenter.org/dosyalar/TRhydrocarbons_Gurel_Lecornu_2013.pdf> Erişim Tarihi 23 Şubat 2020, 7-8; 'Turkey slams ExxonMobil's exploration in eastern Med' (*AA*, 19 Kasım 2018) <<https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkey-slams-exxonmobils-exploration-in-eastern-med/22342>> Erişim Tarihi 23 Şubat 2020.

35 Gürel ve Cornu (n 34) 16.

36 "TRNC too, beside RoC, claims equal, inalienable and inherent rights on offshore reserves for the exploration, extraction and processing of natural resources and that EEZ delimitation is directly linked to the sovereignty issue, which is part of the ongoing comprehensive settlement negotiations, and should be left to the discretion of the new partnership government, which would emerge out of any future settlement between two sides.", 'Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Turkish Republic of Northern Cyprus' <<http://mfa.gov.ct.tr/statement-by-the-ministry-of-foreign-affairsof-theturkish-republic-of-northern-cyprus/>> Erişim Tarihi 20 Şubat 2020.

37 Gürel ve Cornu (n 34) 11-12.

38 'Press Statement On The Continental Shelf Delimitation Agreement Signed Between Turkey And The TRNC' (21 Eylül 2011) <http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-september-2011_-press-statement-on-the-continental-shelf-delimitation-agreement-signed-between-turkey-and-the-trnc.en.mfa> Erişim Tarihi 21 Şubat 2020; Bu anlaşmada 27 coğrafi koordinat ile sınırlandırma çizgisi belirlenmiş ancak çizginin doğu ve batı uçları ise açık bırakılarak gelecekte yapılacak bir anlaşmayla belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Türkiye ile Kıbrıs arasında kıta sahanlığı sınırını Anadolu ile Kıbrıs kıyıları arasında çizilecek olan ortay hattın ilgili koşullar ve özellikle orantılılık ilkesi dikkate alınarak Türkiye ve KKTC için sırasıyla 2/3 ve 1/3 oranlarında kıta sahanlığı bırakacak şekilde güneye doğru kaydırılması söz konusu olmuştur, bkz. Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması, (*Resmî Gazete*, 10 Ekim 2012), <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121010-3-1.pdf>>.

Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), KKTC'nin deniz yetki alanlarında petrol ve doğalgaz arama ve sondaj yapma konusunda yetkilendirilmiştir.³⁹ Yetki verilmesini takip eden yıllarda TPAO'ya ait gemiler Kıbrıs Adası'nın açıklarında sismik araştırmalara başlamış,⁴⁰ GKRY de bu adımlara karşı farklı ülkelerden enerji şirketlerine ruhsat verme faaliyetlerine devam etmiştir.⁴¹

GKRY'nin sondaj ruhsatı verdiği şirketlerden biri olan ENI'nin, 2015'te Mısır açıklarında, Doğu Akdeniz havzasında o zamana kadar bulunmuş en büyük doğalgaz rezervini keşfettiğini duyurmasıyla birlikte⁴² Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon potansiyeline yönelik beklentiler teyit edilince,⁴³ taraflar arasındaki gerilim, beklenebileceği üzere, daha da yükselmiştir. Özellikle son yıllarda karşılıklı güç gösterileri artmıştır. Türkiye 2018 ve 2019 yıllarında Doğu Akdeniz'de araştırma ve sondaj faaliyetleri için sırasıyla Fatih⁴⁴ ve Yavuz⁴⁵ isimli iki gemiyi daha devreye sokmuştur. Bu arada ifade etmek gerekir ki ExxonMobil, Şubat 2019'da, Doğu Akdeniz'de dünyanın en büyük üçüncü doğalgaz yatağının keşfedildiği haberini duyurmuştur.⁴⁶ 2019 yılında, Türkiye tarihindeki en büyük deniz tatbikatı olan ve 103 askeri gemi ile birlikte binlerce askerin katılım gösterdiği "Mavi Vatan" tatbikatını gerçekleştirmiştir.⁴⁷ Bunu Mısır, Yunan ve GKRY ordularının ortak askeri tatbikatı olan "Medusa 8" izlemiştir.⁴⁸

Öte yandan, GKRY ve Yunanistan'ın da içerisinde yer aldığı bazı bölge devletleri, 2019 yılında Türk hükümetine Türk gemilerinin Kıbrıs açıklarında gerçekleştirdiği

39 'TRNC issues new license to TPAO' (AA, 9 Temmuz 2012) <<https://www.aa.com.tr/en/turkey/trnc-issues-new-license-to-tpao/356630>> Erişim Tarihi 24 Şubat 2020.

40 Gürel ve Cornu (n 34) 14-15.

41 2014 yılından bir örnek için bkz 'Cyprus in Gas Exploration Deal with ENI, Kogash' (IndustryWeek, 30 Temmuz 2014) <<https://www.industryweek.com/technology-and-iiot/energy/article/21963359/cyprus-in-gas-exploration-deal-with-eni-kogash>> Erişim Tarihi 25 Şubat 2020.

42 'Eni discovers a supergiant gas field in the Egyptian offshore, the largest ever found in the Mediterranean Sea' (Eni, 30 Ağustos 2015) <<https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2015/08/eni-discovers-a-supergiant-gas-field-in-the-egyptian-offshore-the-largest-ever-found-in-the-mediterranean-sea.html>> Erişim Tarihi 25 Şubat 2020.

43 Daha önce söz konusu potansiyele ilişkin bazı araştırma raporları mevcuttu. 2010 yılında yayımlanan ABD kaynaklı bir jeolojik araştırma raporu, Doğu Akdeniz'de Levant kıyılarının açıklarında 122 trilyon fit küpe varan doğalgaz ve 1,7 milyar varile varan petrol kaynaklarının olabileceğini, ayrıca Doğu Akdeniz havzasındaki hidrokarbon kaynaklarının henüz üçte ikisinin keşfedilmemiş olduğunu öne sürmekteydi. Bkz. 'Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean' (USGS, 1 Mart 2010) <<https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/>> Erişim Tarihi 26 Şubat 2020; ayrıca bkz. Sarah Vogler ve Eric V Thompson, 'Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security' (German Marshall Fund, Mart 2015) <www.gmfus.org/file/4519/download> Erişim Tarihi 27 Şubat 2020.

44 Murat Temizer, 'Turkey's Fatih vessel off for 1st deep drilling in Med.' (AA, 31 Mayıs 2018) <<https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkeys-fatih-vessel-off-for-1st-deep-drilling-in-med/20307>> Erişim Tarihi 28 Şubat 2020.

45 Murat Temizer, 'Turkey sends Yavuz vessel for oil exploration in E. Med.' (AA, 20 Haziran 2019) <<https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkey-sends-yavuz-vessel-for-oil-exploration-in-e-med/25830>> Erişim Tarihi 28 Şubat 2020.

46 Nasos Koukakis, 'ExxonMobil makes biggest natural gas discovery in two years off the coast of Cyprus' (CNBC, 28 Şubat 2019) <<https://www.cnbc.com/2019/02/28/exxonmobil-makes-big-natural-gas-discovery-off-the-coast-of-cyprus.html>> Erişim Tarihi 1 Mart 2020.

47 (AA, 5 Mart 2019) <<https://www.aa.com.tr/en/pg/photo-gallery/blue-homeland-2019/0>> Erişim Tarihi 1 Mart 2020.

48 'Joint Greek Egyptian Cypriot exercise MEDUSA 8' (DefencePoint 12 Nisan 2019) <<https://defence-point.com/2019/04/12/joint-greek-egyptian-cypriot-exercise-medusa-8/>> Erişim Tarihi 3 Mart 2020.

ve uluslararası hukuka aykırı olarak niteledikleri faaliyetleri durdurma çağrısı yapmıştır.⁴⁹ GKRY'nin Kıbrıs Adası'nda kendileri tarafından tanınan tek hükümet ve AB üyesi olmasından ötürü, AB liderleri de Türk gemilerinin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini hukuka aykırı olarak niteleyen resmi bir bildiri yayımlamıştır.⁵⁰ Ayrıca AB'nin Türkiye'ye olan finansal yardımın azaltılması, havacılık anlaşmasına yönelik müzakerelerin askıya alınması ve Türkiye ile olan yüksek seviyedeki müzakerelerin durdurulması gibi bazı yaptırımların devreye sokulması söz konusu olmuştur.⁵¹ Türkiye ise bu yaptırımları “değersiz” gördüğünü belirterek, tüm dış baskılara rağmen Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini kararlılıkla sürdüreceğini beyan etmiştir.⁵²

Sonuç olarak, tarihi Kıbrıs sorunu günümüzde Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının paylaşımı uyuşmazlıklarının merkezinde yer almaktadır. Bu sorun artık BM Barış Gücü birliklerinin denetimindeki bir yeşil hat ile ikiye ayrılmış olan Ada'nın kara sınırlarını aşan bir sorun hâline gelmiştir.⁵³ Doğu Akdeniz'deki paylaşım krizinin bir yönünü bu oluşturmaktadır. Türkiye açısından diğer yönünü ise diğer kıyıdaş devletlerle olan deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmazlıkları veya anlaşmaları oluşturmaktadır. Bu anlaşmalardan biri de Türkiye ile Libya arasındaki Mutabakat Muhtırası'dır. Zira Türkiye ve UMH'nin yaptığı anlaşma uluslararası alanda büyük yankı uyandırmıştır, çünkü Doğu Akdeniz'deki mevcut enerji denklemini ABD ve Rusya gibi kıyıdaş olmayan devletler de dahil olmak üzere birçok devleti ve çok uluslu petrol şirketleri yahut silahlı örgütler gibi birçok devlet dışı aktörü ihtiva etmektedir. Bu sebeptendir ki Mutabakat'ın yürürlüğe girmesinden hemen sonra, Yunanistan Aralık 2019'da BM'ye Mutabakat'a ilişkin itirazlarını sunan iki mektup iletmış,⁵⁴ Yunanistan ve Mısır dışişleri bakanları bu anlaşmaya karşı nasıl bir ortak stratejinin geliştirileceğini tartışmak üzere toplanmış,⁵⁵ AB bu anlaşmaya dair kaygılarını belirtmiş⁵⁶ ve İsrail, Türkiye'nin attığı adıma karşı yanıt vermek için EastMed Boru

49 'Cyprus, Greece, Egypt call on Turkey to end 'provocative' actions' (*Reuters*, 8 Ekim 2019) <<https://www.reuters.com/article/us-cyprus-turkey-ship/cyprus-greece-egypt-call-on-turkey-to-end-provocative-actions-idUSKBN1WN1R0>> Erişim Tarihi 4 Mart 2020; ayrıca GKRY'nin BM Güvenlik Konseyi'ne yaptığı bildiriye bkz 'Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General' <<https://undocs.org/en/A/74/549>> Erişim Tarihi 5 Mart 2020.

50 'Valetta Bildirisi' (14 Haziran 2019) <<https://www.gov.mt/en/Government/DOI/Press%20Releases/Documents/PR191327.pdf>> Erişim Tarihi 5 Mart 2020, para 22-24.

51 'Turkey's illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean: Council adopts framework for sanctions' <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/11/11/turkey-s-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-framework-for-sanctions/>> Erişim Tarihi 5 Mart 2020; ayrıca bkz. 'The EU's relationship with Turkey is failing' (*The Economist*, 25 Temmuz 2019) <<https://www.economist.com/europe/2019/07/25/the-eus-relationship-with-turkey-is-failing>> Erişim Tarihi 7 Mart 2020.

52 Dorian Jones, 'Turkey Dismisses EU Sanctions, as Tensions Escalate over Cyprus' (*Voanews*, 18 Temmuz 2019) <<https://www.voanews.com/europe/turkey-dismisses-eu-sanctions-tensions-escalate-over-cyprus>> Erişim Tarihi 8 Mart 2020.

53 Başşeren 'Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı' (n 3) 176.

54 Permanent Mission Of Greece To The United Nations <<https://www.skai.gr/sites/default/files/attachments/2019-12/3065%20Letter%20SC%20Libya%203.pdf>> Erişim Tarihi 9 Mart 2020.

55 'Egyptian FM discusses Libya with Greek, Italian counterparts' (*Egypt Today*, 23 December 2019) <<https://www.egypttoday.com/Article/2/78968/Egyptian-FM-discusses-Libya-with-Greek-Italian-counterparts>> Erişim Tarihi 20 Şubat 2020.

56 'Outcome Of The Council Meeting' <https://www.consilium.europa.eu/media/41952/st14949_final-en19.pdf> Erişim Tarihi 9 Mart 2020.

Hattı Projesi'nin hızlandırılması çağrısı yapmıştır.⁵⁷ Libya devletinin meşru yasama organı olduğunu iddia eden ve Libyalı General Halife Hafter'in kontrolü altında olan Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi'nin Başkanı ise, "Bu anlaşma geçersizdir. Bu anlaşmayı imzalayanların hukuken yetkisi yoktur." beyanında bulunmuştur.⁵⁸ Dolayısıyla, söz konusu Mutabakat'ın hem usuli hem de maddi boyutlarına ilişkin ilgili uluslararası hukuk normlarını tespit etmek ve ortaya atılan iddiaları bu çerçevede değerlendirmek büyük önem arz etmektedir.

II. Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin İlke ve Kurallar⁵⁹

Doğu Akdeniz'deki mevcut ve potansiyel hidrokarbon kaynaklarının paylaşımına ilişkin temel sorun, her bir devletin deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve yetki alanları, dolayısıyla hidrokarbon yataklarının yer aldığı deniz tabanları arasındaki sınırların çizilmesi sorunudur. Uluslararası deniz hukukuna göre deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında çeşitli ilke ve yöntemlere başvurulmaktadır. Temel olarak, her kıyı devletin kendi kıyısının açıklarındaki deniz alanları üzerinde egemenliğini ileri sürme hakkı vardır. Bu deniz alanları, her biri farklı nitelikte ve derecede egemen haklar veren, ayrıca çok farklı mesafeleri kapsayan karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge (MEB) gibi farklı kategorilerden oluşmaktadır.⁶⁰ Örneğin, MEB bir kıyı devletine kendi kıyılarından itibaren 200 deniz mili mesafeyi geçmeyecek alanda denizdeki, deniz yatağındaki ve yeraltındaki kaynaklardan faydalanma hakkı verirken,⁶¹ kıta sahanlığı benzer hakları sadece deniz yatağı ve yeraltı için geçerli olmak üzere ve kıyılardan en fazla 350 deniz mili mesafeye kadar vermektedir.⁶² Dolayısıyla, farklı kıyıdaş devletlerin bulunduğu belirli bir bölgede her bir kıyı devletin bu azami

57 'Cyprus rallies Israel, other neighbors to counter Turkey-Libya maritime deal' (*TimesofIsrael* 21 Aralık 2019) <<https://www.timesofisrael.com/cyprus-rallies-israel-other-neighbors-to-buck-turkey-libya-maritime-deal/>> Erişim Tarihi 11 Mart 2020; EastMed Projesi'nin detaylı açıklamaları için bkz 'Eastern Mediterranean Pipeline Project' (*NS Energy*) <<https://www.nsenerybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>> Erişim Tarihi 12 Mart 2020.

58 Temsilciler Meclisi Başkanı Aguila Saleh İssa'nın açıklaması için bkz 'Head of Libya parliament says Turkey-Libyan deal invalid' (*Reuters* 12 December 2019) <<https://www.reuters.com/article/us-greece-libya-turkey/head-of-libya-parliament-says-turkey-libyan-deal-invalid-idUSKBN1YG26Z>> Erişim Tarihi 11 Mart 2020.

59 Uluslararası hukukta deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin bazı temel eserler için bkz. Yoshifumi Tanaka, *The International Law of the Sea* (Cambridge University Press 2012); Robin Churchill ve Vaughan Lowe, *The Law of the Sea* (3. b.s., Manchester University Press); Louis B Sohn vd, *Cases and Materials on the Law of the Sea* (2. b.s., Brill Nijhoff 2004); Yoshifumi Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation* (Hart 2002); Barbara Kwiatkowska, *Submissions to the UN CLCS in Cases of Disputed and Undisputed Maritime Boundary Delimitations or Other Unresolved Land or Maritime Disputes of Developing States* (Vandepul Publishing 2012); Clive H Schofield, Seokwoo Lee ve Moon-Sang Kwon, *The Limits of Maritime Jurisdiction* (Brill Nijhoff 2013); David H Anderson, *Modern Law of the Sea: Selected Essays* (Brill Nijhoff 2007) Chapter 22-25; Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, (6. bs, Beta 2020); Malcolm Evans, 'Maritime Delimitation and Expanding Categories of Relevant Circumstances' (1991) 40 (1) *The International and Comparative Law Quarterly* 1; Jonathan Charney, 'Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law' (1994) 88 (2) *The American Journal of International Law* 227; Yoshifumi Tanaka, 'Unilateral Exploration and Exploitation of Natural Resources in Disputed Areas: A Note on the *Ghana/Côte d'Ivoire* Order of 25 April 2015 before the Special Chamber of ITLOS' (2015) 46 (4) *Ocean Development & International Law* 315; Victor Stoica, 'The Development of Maritime Delimitation by the International Court of Justice' (2018) 20 *Romanian J Int'l L* 114,114.

60 Söz konusu deniz alanlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 76-149; daha özet bilgi için bkz. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (17. bs, Seçkin 2019) 263-278.

61 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m 55-57.

62 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m 76-77.

mesafelerde deniz yetki alanı iddia etmesine yetecek kadar bir toplam alan yoksa ve hak iddiaları birbiriyle çakışıyorsa, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin kurallar devreye girmektedir. Zira hiçbir devlet bu tip durumlarda tek taraflı olarak kendi deniz yetki alanlarının sınırlarını belirleyemeyecektir. Söz konusu sınırlandırma, doğası gereği iki veya çok taraflı yapılmalıdır.⁶³ Doğu Akdeniz bağlamında ise bilhassa MEB ve kıta sahanlığı alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin kuralları tespit etmek gereklidir.

Günümüzde, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin kuralların temel kaynakları uluslararası teamül hukuku, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ve başkaca ilgili uluslararası andlaşmalardır.⁶⁴ Sınırlandırma noktasında uyumsuzluğa düşmüş olan devletlerin uluslararası mahkemelere ve hakemlik mekanizmalarına taşıdıkları davalarda verilmiş olan kararlardan oluşan geniş bir içtihat hukuku da uluslararası deniz hukukunun bu alanına dair kurallara ve ilkelere ışık tutmaktadır.

Hem 1982 tarihli BMDHS hem de 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, MEB ve/veya kıta sahanlığı alanlarının sınırlarının öncelikli olarak ilgili devletler arasında yapılacak bir anlaşma ile çizilmesi gerektiğini düzenlemektedir.⁶⁵ Böyle bir anlaşmanın amacının da “hakça bir çözüme” ulaşmak olduğu belirtilmektedir.⁶⁶ Eğer ilgili devletler kesin olarak bir anlaşmaya varamazlar ise BMDHS’nin XV. Bölümü’nde öngörölmüş olan diğer barışçıl çözüm yollarını denemeleri, ayrıca anlaşma yahut diğer barışçıl çözüm yolları vesilesiyle henüz bir sonuca ulaşamadıkları süreçte en azından karşılıklı anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde geçici düzenlemeler yapmaları gerektiği düzenlenmiştir.⁶⁷ Elbette, bu adımların her biri yine hakça çözüme ulaşma esasında uygulanmalıdır. Hakça çözüm ilkesinin aynı zamanda bir uluslararası teamül hukuku kuralı olduğu kabul edilmektedir.⁶⁸

Hakça çözümün çerçevesini oluşturan ilkeler kesin bir listesi yapılabilecek olan belirli sayıda ilkeler olmayıp her bir vakanın kendine özgü şartların dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu sebeple, anılan hükümler son derece genel bir dil ile kaleme alınmıştır.⁶⁹ Ancak hakça ilkelerin içtihat hukukunda nasıl uygulandığının incelenmesi suretiyle bu kavramın çerçevesine hangi durumların girdiğini tespit etmek mümkündür. Bu bakımdan, hakça çözüm ilkesinin hem nasıl uygulandığını hem de ne tür koşulların bu kavram kapsamında değerlendirildiğini incelemek faydalı olacaktır.

63 Maine Körfezi Davası (Kanada v Amerika Birleşik Devletleri) [1984] ICJ Rep 165, para 112.

64 Başta 1958 yılında yapılan Cenevre Sözleşmeleri olmak üzere devletler arasında yapılan iki veya daha çok taraflı anlaşmalar.

65 1958 Kıta Sahanlığı Anlaşması (1958) 499 U.N.T.S. 311, m. 6; Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m 74, 83.

66 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m 74 (1), 83 (1); 1958 Kıta Sahanlığı Anlaşması m 6 açıkça hakça ilkeleri zikretmeye de başka özel koşulların farklı bir sınırlamayı haklı göstermemesi durumunda ortay hattın sınır olarak kabul edileceğini söyleyerek üstü kapalı olarak benzer bir sonuca ulaşmaktadır; ayrıca detaylı yorumlar bkz. Churchill ve Lowe (n 59) 182.

67 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m 74 (2) ve (3), 83 (2) ve (3).

68 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 192.

69 Nitekim uluslararası hukukun kaynakları konusundaki temel referans olarak kabul edilen Uluslararası Adalet Divanı Statüsü m. 38’in de BMDHS’deki hakça çözüm kavramını aydınlatıcı bir içeriğe sahip olmadığı belirtilmiştir, Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 191.

İçtihat hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında öncelikli olarak geleneksel ve en temel yöntem olan eşit uzaklık yöntemine başvurulduğu görülmektedir.⁷⁰ Eşit uzaklık yöntemine göre karşılıklı veya yan yana yer alan ve farklı devletlere ait kıyılar arasındaki orta noktalar bulunmakta, bu noktaların birleştirilmesiyle bir ortay hat oluşturulmakta ve bu hat deniz yetki alanlarının sınırı olarak kabul edilmektedir. Ancak içtihat hukukunda eşit uzaklık yöntemi katı bir şekilde, yani koşulsuzca her zaman geçerli olacak bir şekilde uygulanmamıştır. Öyle ki 1969 yılında Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) karara bağladığı Kuzey Kıta Sahanelığı Davası'nda Divan, hakça çözüme ulaşmak hedefinin, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin tüm vakalarda geçerli olan tek ortak zemin olduğunu, bunun dışında her koşul altında uygulanması zorunlu olan başka bir kuralın bulunmadığını belirterek eşit uzaklık yöntemi de dahil olmak üzere hiçbir yöntemin bağlayıcı olmadığını altını çizmiştir.⁷¹ Doktrinde bu yaklaşım “sonuç odaklı yaklaşım” olarak nitelenmiştir.⁷²

Bu noktada, bir bakıma Kuzey Kıta Sahanelığı Kararı'nın aksine olacak şekilde, 1977 tarihinde bir hakemlik divanınca karara bağlanan İngiltere-Fransa Kıta Sahanelığı Davası'nda “yeniden düzenlenmiş, değiştirilmiş eşit uzaklık sınırı” anlayışının ortaya konduğu önemle ifade edilmelidir.⁷³ Bu anlayışa göre, ilk olarak bir ortay hat oluşturulacak ancak her bir vakaya özgü koşulların mevcudiyeti sebebiyle bu hat az veya çok bazı değişikliklere maruz kalacaktır. Böylece, hakemlik divanı, hakça ilkeleri eşit uzaklık yöntemine göre çizilen sınırı “düzeltici” bir işleve sahip olarak görmüştür.⁷⁴ Öte yandan, 1982 tarihli Tunus-Libya Kıta Sahanelığı⁷⁵ ve 1984 tarihli Maine Körfezi⁷⁶ davaları ise Kuzey Kıta Sahanelığı Davası'nda ortaya konan anlayışı devam ettirmiştir. Bilhassa, Maine Körfezi Davası'nda hakça çözüm ölçütlerine ilişkin belli bir sistematik ortaya koyan bir tanımın olmadığı söylenerek hakça çözüme uygun bir sınır belirlenirken izlenmesi gereken sabit aşamaların olmadığı kanaati açıkça vurgulanmıştır.⁷⁷ 1985 tarihli Libya-Malta Kıta Sahanelığı Davası'nda ise İngiltere-Fransa Kıta Sahanelığı Davası'nda kullanılan benzer bir yöntem benimsenerek önce ortay hat bulunup daha sonra ilgili koşullar çerçevesinde bu hat değiştirilmiş olsa da teorik olarak sonuç odaklı yaklaşım benimsenmeye devam edilmiştir.⁷⁸ Nitekim aynı yaklaşım 1990'ların başlarına kadar başkaca deniz yetki alanlarını sınırlandırma kararlarına da yansımıştır.⁷⁹

70 Nitekim 1958 Kıta Sahanelığı Anlaşması m. 6 da açıkça temel kuralın bu olduğunu belirtmiştir.

71 Kuzey Kıta Sahanelığı Davası (Danimarka v Almaya) [1968] ICJ Rep 9, para 92; para 101.

72 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 193.

73 The Anglo-French Continental Shelf Arbitration (1977) Reports of International Arbitral Awards, s 116, para 249.

74 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 193.

75 Tunus-Libya Kıta Sahanelığı Davası (Libya v Tunus) [1982] ICJ Rep 18, 59, para. 70.

76 Maine Körfezi Davası, s 300, para 112.

77 Maine Körfezi Davası, s 312-313, para 157-158.

78 Libya-Malta Kıta Sahanelığı Davası (Libya v Malta) [1985] ICJ Rep 13, s 52-53, para 73.

79 Örnek için bkz. 1985 tarihli Gine-Gine Bissau Davası ve 1992 tarihli St. Pierre ve Miquelon Davası.

1993'teki Grönland-Jan Mayen Davası ise UAD'nin söz konusu anlayışının değişime uğraması açısından bir dönüm noktası olmuştur.⁸⁰ Hem kıta sahanlıklarının hem de MEB'lerin ayrı ayrı sınırlandırılmasını konu edinen davada, başlangıç noktası olarak bir ortay hattın çizilmesi gerektiği ve daha sonra özel koşullar bu hattın değiştirilmesini gerektiriyorsa değişikliklerin yapılması şeklinde bir formül uygulanmıştır.⁸¹ Bu formülün, yani geçici olarak çizilecek bir ortay hattın ilk adım olarak belirlenmesi gerekliliğinin bir uluslararası teamül hukuku kuralı olduğu, UAD tarafından ilk kez ortaya konmuştur.⁸² Bu yaklaşım, Jan Mayen Kararı'ndan sonraki UAD ve başkaca hakemlik kararlarında da benimsenmiştir. 1999 tarihli Eritre-Yemen Hakemlik Kararı,⁸³ UAD'nin 2001 tarihli Katar-Bahreyn Davası⁸⁴ ile 2012 tarihli Nikaragua-Kolombiya Davası⁸⁵ ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin (ITLOS) Bengal Körfezi'ndeki Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Davası⁸⁶ buna örnektir. Öte yandan, önemle ifade etmek gerekir ki 2007 tarihli Nikaragua-Honduras Davası'nda UAD bu duruma istisna oluşturup Jan Mayen Davası öncesindeki yaklaşımın devamı niteliğinde bir yaklaşım geliştirmiştir.⁸⁷ Ancak bu istisna haricinde UAD'nin ve başkaca uluslararası uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının Jan Mayen Davası'ndan sonra ağırlıklı olarak uyguladığı yaklaşımın doktrinde de benimsendiği görülmektedir. Bunun en büyük sebebi, her vakanın kendine özgü şartları çok büyük farklılık arz edebileceği için ilk aşamada bir referans noktası belirlemenin hukukun uygulanmasının aşırı sübjektif ve esnek olmamasını sağlayacağı yönündeki kanaattir.⁸⁸ Sonuç odaklı yaklaşımın, uluslararası deniz hukuku kurallarının normatif yönünü zayıflattığı ve büyük ölçüde bir tahmin edilemezliğe yol açtığı altı çizilmiştir.⁸⁹

2009 tarihli Romanya-Ukrayna Davası ayrıca ifade edilmesi gereken bazı özellikler taşımaktadır. Temelde Jan Mayen Davası ile birlikte gelişen yaklaşımı takip eden ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ilk aşamada ortay hattın tespitini gerekli gören bu kararda UAD, ilk kez üç aşamalı bir formül ortaya koymuştur. İkinci aşamada ilgili koşullara göre ortay hattın değiştirilmesi öngörülürken, üçüncü aşamada ise taraf devletlerin kıyı uzunluklarının orantısı esasında sınırın yeniden gözden geçirilmesi

80 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 194.

81 Grönland-Jan Mayen Davası (Grönland, Jan Mayen v Danimarka, Norveç) [1993] ICJ Rep 38, s 61, para 51.

82 Grönland-Jan Mayen Davası, s 62, para 53.

83 Eritre-Yemen Hakemlik Kararı (1998), s 1005, para 131–132.

84 Katar-Bahreyn Davası (Katar v Bahreyn) [2001] ICJ Rep 40, s 91, para 167.

85 Nikaragua-Kolombiya Davası (Kolombiya v Nikaragua) ICJ GL No 124 (2012), s 703-704, para 215.

86 *Delimitation of the Maritime Boundary in the Bay of Bengal* (Bangladesh /Myanmar), (ITLOS Reports 2012), s 87, para 323-324.

87 İlk aşamada bir ortay hat çizilmesinin zorunlu olmadığı belirtilmiştir, bkz Nikaragua-Honduras Davası (Nikaragua v Honduras) ICJ GL No 120 (2007), s 745, para 281; bu kararın daha detaylı bir incelemesi için bkz. Yoshifumi Tanaka, 'Case Concerning the Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (8 October 2007)' (2008) 23 IJMCL 342–343.

88 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 197.

89 ibid

gerektiği belirtilmiştir.⁹⁰ Bu şekilde orantılılığın içtihat hukukunda başlı başına bir aşama olarak öngörülmesi, Doğu Akdeniz meselesinin hukuki boyutu açısından da önemli bir emsal teşkil etmektedir.

Buraya kadar içtihat hukukuna göre deniz yetki alanlarının hakça çözüm ilkesine uygun sınırlandırılmasının nasıl yapıldığına odaklanılmıştır. Bir diğer husus ise her bir vakaya özgü hangi koşulların sınırlamada dikkate alındığıdır. Her ne kadar tüm koşulların kesin bir listesini yapmak imkansız olsa da içtihat hukukunda genel olarak coğrafi ve coğrafi olmayan koşullar şeklinde bir sınıflandırma yapılmaktadır.⁹¹ Coğrafi koşullar arasında kıyıların biçimleri, orantılılık, adaların varlığı ve durumu, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler, bölgede üçüncü devletlerin varlığı gibi unsurlar yer almaktadır.⁹² Coğrafi olmayan koşullar arasında ise ekonomik faktörler, tarafların daha önceki tutumları, tarihi haklar, ulusal güvenlik, seyrüsefere ilişkin faktörler, çevresel faktörler gibi unsurlar yer almaktadır.⁹³

Doğu Akdeniz meselesinde söz konusu koşulların birkaç tanesi gündeme gelebilecekse de bunlar arasından en öne çıkanları orantılılık ve adaların durumudur. Deniz yetki alanlarının sınırlandırıldığı bir bölgede kıyıdaş olan her bir devletin ilgili deniz alanına olan kıyılarının uzunlukları arasındaki oranın dikkate alınması anlamına gelen orantılılık ilkesi, içtihat hukukundaki neredeyse tüm emsallerde sınırın değişimini etkileyen ilgili koşullar çerçevesinde dikkate alınmıştır.⁹⁴ Zira uluslararası deniz hukukunun temel ilkelerinden biri karanın denize hakim olması, dolayısıyla deniz alanlarının sınırlandırılması gibi hususlarda referans noktası olarak kabul edilmesidir.⁹⁵ Örneğin, Kuzey Kıta Sahaneli Davası'nda, adil ve hakkaniyete uygun bir paylaşımın elde edilmesi için kıyı şeritlerinin oranlanması gerekliliği açıkça belirtilmiştir.⁹⁶ Hatta daha önce Romanya-Ukrayna Davası'na ilişkin açıklamada belirtildiği üzere, orantılılığın kimi zaman başlı başına müstakil bir ölçüt olarak kullanılması söz konusu olmuştur ki bu durum, orantılılığın içtihat hukuku uygulamasında gitgide daha çok önem kazandığını ve daha geniş bir işleve sahip görüldüğü anlamına gelmektedir.⁹⁷

Deniz yetki alanlarının sınırlandırıldığı bir bölgede ada vb. coğrafi oluşumların bulunmasının paylaşımında esas alınacak sınırları az veya çok etkileyeceği kabul

90 Romanya-Ukrayna Davası, (Romanya v Ukrayna) [2009] ICJ Rep 61, s 101–103, para 115–122; bu davanın detaylı incelemesi için bkz. Yoshifumi Tanaka, 'Reflections on Maritime Delimitation in the *Romania/Ukraine* Case before the International Court of Justice' (2009) 56 NILR 397,419–420.

91 Tunus-Libya Kıta Sahaneli Davası, s 9, para 13.

92 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 198-208.

93 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 208-213.

94 Kuzey Kıta Sahaneli Davası, s 52, para 98; Libya-Malta Kıta Sahaneli Davası, s 24, para 39; Jan Mayen Davası, s 65–69, para 61–69; ayrıca bkz. Tanaka (n 59) 199; Jonathan I Charney, *The Delimitation of Ocean Boundaries* (1987) 18 OCEAN DEV & INT'L L 497, 515.

95 Kuzey Kıta Sahaneli Davası, s 51, para 96.

96 Kuzey Kıta Sahaneli Davası, s 52, para 98.

97 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 201.

edilmektedir.⁹⁸ İctihat hukuku hakça çözüme ulaşmaya çalışırken ilkesel olarak adaların çeşitli ölçeklerde de olsa belli bir deniz yetki alanına sahip olacağını teyit etmektedir. Zira ilkesel olarak adaların MEB ve kıta sahanlığı gibi deniz yetki alanlarına sahip olmalarına bir engel olmasa da⁹⁹ her vakanın kendine özgü koşulları çerçevesinde adaların deniz yetki alanlarına birtakım kısıtlamalar getirilebilmektedir. Bu kısıtlamalara karar verilirken söz konusu adaların büyüklüğü, üzerinde sürekli bir nüfusun bulunup bulunmaması gibi çeşitli unsurlar değerlendirilmektedir.¹⁰⁰

Adaların sahip olduğu deniz alanları noktasında genel olarak dört seçeneğin mevcut olduğu görülmektedir: Tam deniz yetki alanının verilmesi, yarım deniz yetki alanının verilmesi, çevreleme yöntemi (*enclave*) ve hiç deniz yetki alanının verilmemesi.¹⁰¹ İlk seçeneğin uygulandığı örneklerden biri Katar-Bahreyn Davası'dır.¹⁰² Bu davada Hawar ve Janan adalarının deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında tam etkiye sahip olmasına karar verilmiştir.¹⁰³ Daha yakın tarihli Nikaragua-Honduras Davası'nda da Karayip Denizi'nde Honduras'a ait bazı adaların ve Nikaragua'ya ait bir adanın tam etkiye sahip olacağı kabul edilmiştir.¹⁰⁴ Eritre-Yemen Hakemlik Kararı'nda ise "adaların anakaranın bütünüyle parçası" olduğu durumlarda tam etkiye sahip olabilecekleri gibi bir ölçüt geliştirilmiştir.¹⁰⁵ Böyle bir ölçüt, Türkiye ile Yunanistan anakaraları arasında yüzlerce adanın bulunmasından ötürü Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlıklar bağlamında önem arz etmektedir.

İkinci seçeneğin, yani adalara yarım etki tanınmasının, en öne çıkan örnekleri arasında Tunus-Libya Kıta Sahanelığı ve Maine Körfezi davaları gösterilebilecektir. İlk kararda, Tunus'a ait Kerkennah Adaları'na,¹⁰⁶ ikinci kararda ise Kanada'ya ait Seal Adası'na yarım etki verilmiştir.¹⁰⁷ UAD, bu davalarda neden böyle bir tercih yaptığını detaylı olarak gerekçelendirmemişse de esas olarak bu adaların anakaraya olan yakınlığına vurgu yapılmıştır.¹⁰⁸

Çevreleme yöntemi ise bir adanın, kıyılarından belli bir mesafe uzaklıkta olan noktaların birleştirilmesiyle oluşan dairesel veya yarı-dairesel alan içerisinde kalan sularda yetki alanına sahip olması anlamına gelmektedir. Söz konusu mesafe genelde birkaç deniz milini geçmeyecek şekilde oldukça sınırlı olmaktadır. Bu uygulamanın

98 Derek Bowett, 'Islands, Rocks, Reefs, and Low-Tide Elevations in Maritime Boundary Delimitations' in Jonathan I Charney and Lewis M Alexander (eds), *International Maritime Boundaries* (Brill Nijhoff 1993) 131.

99 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, m. 121.

100 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 66.

101 ibid 204-205.

102 Bu davaya ilişkin detaylı bir inceleme için bkz. Yoshifumi Tanaka, 'Reflections on Maritime Delimitation in the Qatar/Bahrain Case' (2003) 52 (1) *The International and Comparative Law Quarterly* 53.

103 Katar-Bahreyn Davası, s 109, para 222.

104 Nikaragua-Honduras Davası, s 752, para 304-305.

105 Eritre-Yemen Hakemlik Kararı, s 1007, para. 139; s. 1008, para.150-151.

106 Tunus-Libya Kıta Sahanelığı Davası, s 85, para 120.

107 Maine Körfezi Davası, s 337, para 222.

108 Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation* (n 59) 251-252.

en tipik örneklerinden biri İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Davası'nda görülmektedir. Bu davaya bakan hakemlik divanı, İngiltere'nin egemenliğinde olan ancak Fransa'nın Normandiya ve Brittany kıyılarına çok yakın mesafede bulunan Kanal Adaları'na geniş bir deniz yetki alanı vermenin hakça bir sonuç doğurmayacağını düşünmüş¹⁰⁹ ve bu adalara sadece kıyılarından 12 millik mesafeye uzanan bir yarı dairesel deniz yetki alanı verilmesini kararlaştırmıştır.¹¹⁰ İçtihat hukukunun bir örneği olmayıp bir uluslararası anlaşma olan, Papua Yeni Gine ve Avustralya arasındaki 1978 tarihli Torres Boğazı Anlaşması da çevreleme yönteminin yaygın olarak kullanılması bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir.¹¹¹ Önemle belirtmek gerekir ki çevreleme yöntemi genel olarak ortay hattın karşı tarafında yer alan adalar için uygulanmaktadır.¹¹² Bunun sebebi ise İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Davası'nda Kanal Adaları için belirtildiği üzere, ortay hattın karşı tarafında yer alan adalara geniş deniz yetki alanlarının tanınması durumunda, o tarafta yer alan devletin deniz yetki alanlarının ciddi ölçüde daralacak olmasıdır.¹¹³ Böyle bir durum, doğal olarak hakça bir çözüme ulaşılmasını engelleyecektir. Nitekim Torres Boğazı Anlaşması'nda da ortay hattın karşı tarafında kalan birçok adaya çok kısıtlı, dairesel deniz alanları verilmiştir.¹¹⁴

Kimi zaman ise bazı adalara sınırlı da olsa herhangi bir deniz alanı tanınmasının dahi hakça çözüm ilkesine aykırı olabileceğinden hareketle, bazı kararlarda adalara hiçbir deniz yetki alanı tanınmamıştır. Böyle bir tercih yapmayı gerektiren durumlar çeşitli olabilmektedir. Örneğin, Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası'nda Jerba Adası'na anakaradan çok dar bir boğazla ayrılıyor olması sebebiyle hiçbir etki tanınmamıştır.¹¹⁵ Katar-Bahreyn Davası'nda Qit'at Jaradah Adası'na¹¹⁶ ve Romanya-Ukrayna Davası'nda Yılan Adası'na yerleşime uygun olmayan küçük birer ada olmaları sebebiyle hiçbir etki tanınmamıştır.¹¹⁷

Doğu Akdeniz ve Ege'de yer alan birçok Yunan adasının ortay hattın Türkiye tarafında yer aldığı göz önüne alındığında, yukarıda anlaşmalar hukukundan ve içtihat hukukundan ortaya konan emsallere göre bu adaların tam deniz yetki alanına sahip olması uygulanan uluslararası hukuka uygun düşmeyecektir. Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz yetki alanlarının sınırları belirlenirken orantılılık ilkesi ile birlikte bu durumun da dikkate alınması kaçınılmazdır.

109 The Anglo-French Continental Shelf arbitration (Reports of International Arbitral Awards 1977), s 93, para 196.

110 The Anglo-French Continental Shelf arbitration, s 94-95, para 201-202.

111 Torres Boğazı Anlaşması (1978) <<http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1985/4.html>> Erişim Tarihi 1 Mart 2020.

112 Başeren, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı* (n 3) 43.

113 The Anglo-French Continental Shelf arbitration, s 92, para 195.

114 Torres Boğazı Anlaşması (Ek-2) (n 109), <<http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1985/4.html>> Erişim Tarihi 1 Mart 2020;

115 Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası, s 85, para 120.

116 Katar-Bahreyn Davası, s 109, para 219.

117 Romanya-Ukrayna Davası, s 109-110, para 149; önemle ifade etmek gerekir ki BMDHS m 121 (3) de üzerinde sürkeli nüfusun yaşam kuramayacağı nitelikteki ada vb. coğrafi oluşumların kıta sahanlığı ve MEB'e sahip olamayacağını düzenlemektedir.

III. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Mutabakat Muhtırası'nın Hükümlerinin Değerlendirilmesi

Tam adı “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırası” olan Mutabakat, 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanmış ve 8 Aralık 2019’de yürürlüğe girmiştir.¹¹⁸ Öncelikle belirtmek gerekir ki adı ne konmuş olursa olsun içerdiği hükümler gereği bu metin bir uluslararası andlaşmadır, çünkü hem Mutabakat’ın hükümleri taraflara doğrudan hak ve yükümlülükler doğurmaktadır hem de Mutabakat’ın Birleşmiş Milletler’e (BM) de bu şekilde tescil edilmesi için gerekli bildirimler yapılmıştır.¹¹⁹ Dolayısıyla, hükümleri iki taraf için bağlayıcıdır.¹²⁰

Mutabakat’ın 1. maddesinde iki taraf, Yunanistan’a ait olan Girit Adası’nın yakınından geçen, yaklaşık 30 km uzunluğunda bir sınırdaki mutabakat kalmıştır. Sınırın iki ucunun koordinatları şu şekildedir: 34° 16’ 13.720’K- 026° 19’ 11.640’D ile 34° 09’ 07.9’K- 026° 39’ 06.3’D. Bu andlaşmada koordinatlar Dünya Jeodezik Sistemi WGS-84¹²¹ sistemine göre saptanmıştır. 1. maddenin sonunda ise çizilen sınır sonucunda ortaya çıkan harita ve detaylı koordinatlar için Mutabakat’ın eklerine (Ek-1 ve Ek-2) atıfta bulunulmuştur. Önemle belirtmek gerekir ki söz konusu sınır, tarafların kıta sahanlıkları ve potansiyel MEB’leri arasındaki sınırdır ve Türkiye tarafından Doğu Akdeniz’de MEB ilânının yapıldığı anlamına gelmemektedir.

Mutabakat’ın 2. maddesi, harita ve detaylı koordinatların aldığı Ek-1 ve Ek-2’nin anlaşmanın ayrılmaz bir bütünü olduğunu belirtmektedir. 3. madde ise yürürlüğe girişini takiben, Mutabakat’ın BM Şartı m. 102 uyarınca BM Sekreteryası’na tescil için bildirileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim taraflar daha sonra bu hükmün gereğini yerine getirmişlerdir.

Mutabakat’ın 4. maddesi anlaşmaya ilişkin uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını belirlemektedir. Buna göre, eğer taraflar arasında Mutabakat’tan kaynaklı bir uyuşmazlık çıkarsa BM Şartı m. 33 doğrultusunda hareket edilecek ve karşılıklı anlayış ile işbirliği ruhu içerisinde, diplomatik kanallarla uyuşmazlığın çözülmesine çalışılacaktır. Bunun ötesinde bir uyuşmazlık çözüm mekanizması özel olarak

118 ‘Cumhurbaşkanı Kararı’ (*Resmi Gazete*, 12 Aralık 2019) <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191212-11.pdf>> Erişim Tarihi 10 Mart 2020.

119 “ ‘Andlaşma’, ister tek bir belgede, isterse iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın ve (kendine) mahsus ismi ne olursa olsun, Devletler arasında yazılı şekilde akdedilmiş ve milletlerarası hukuka tabi olan uluslararası anlaşma demektir.”, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m 2 (1); taraflarına yükümlülükler getiren, yürürlüğe girme tarihinden bahseden ve BM Şartı m. 102 uyarınca BM’ye tescil hükmü getiren Mutabakat Muhtırası’nın metni, bu Muhtıra’nın bir uluslararası anlaşma olduğunu açıkça ortaya koymaktadır, BM’ye tescil için yapılan bildirim için bkz ‘Letter dated 8 January 2019 from the Chargé d’affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General’ (n 4).

120 Makalenin devamında hükümleri incelenecek olan Muhtıra’nın tam metni için bkz. ‘Milletlerarası Andlaşma’ (*Resmi Gazete*, 6 Aralık 2019) <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf>> Erişim Tarihi 25 Şubat 2020.

121 WGS84 elipsoidi, dünyanın şekline en çok yaklaşan düzgün bir şekildir.

belirtilmemiştir. Maddenin 2. fıkrasına göre, bir tarafın MEB’inde başlayıp öbür tarafın MEB’ine uzanan doğal kaynak olması durumunda bunların işletilmesine ilişkin model anlaşmaların taraflarca yapılabileceği ortaya konmaktadır. Maddenin 3. fıkrası ise taraflara Doğu Akdeniz meselesinin gelecekteki seyri açısından kritik bir yükümlülük getirmektedir: Eğer taraflardan biri daha sonra üçüncü bir devlet ile karşılıklı olarak MEB sınırlarını belirleyecek bir anlaşma yapacak olursa bunu önce diğer taraf ile müzakere etmek zorunda olacaktır.

Mutabakat’ın 5. maddesi, anlaşmanın gözden geçirilmesi talebinin taraflarca diplomatik kanallardan, yazılı bir şekilde birbirine iletilebileceğini ve ancak iki tarafın mutabakatıyla gerçekleşebileceğini düzenlemektedir. Ancak ilgi çekici bir şekilde, 1. ve 2. maddeler bu imkâna istisna tutulmaktadır. Böyle sınırlayıcı bir hükmün sebebinin, tarafların gelecekte sınıra ait koordinatların tartışmaya dahi açılmaması yönündeki iradesi olduğunu düşünmekteyiz.

Mutabakat’ın 6. ve son maddesi ise tarafların gerekli iç yasal yolları tamamladıklarını karşılıklı olarak diplomatik yollardan ve yazılı bir şekilde bildirmesiyle birlikte ve son bildirim alındığı tarihte yürürlüğe gireceğini düzenlemektedir. Ayrıca, Mutabakat’ın imza tarihi ve hangi dillerdeki nüshaların geçerli olacağı da bu maddede belirtilmiştir. Buna göre; Türkçe, Arapça ve İngilizce şeklinde üç dilde nüshalar geçerlidir ancak anlaşmanın yorumuna ilişkin bir uyuşmazlık olması durumunda İngilizce nüsha esas alınacaktır.

Açıktır ki Mutabakat’ın özünü 1. madde oluşturmaktadır, diğer maddeler daha ziyade usuli niteliktedir. Bu sebeple, Mutabakat’ın konusu olan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması çerçevesinde asıl odaklanılması gereken nokta 1. maddede düzenlenen sınırın durumudur. Ancak Mutabakat’ı takiben ve 1. maddedeki sınırı esas alarak, Türkiye’nin BM Genel Sekreterliği’ne bildirdiği kıta sahanlığı alanı da bu değerlendirmeye dahil edilmelidir.¹²² Zira Mutabakat bir MEB veya kıta sahanlığından bahsetmeyip sadece yaklaşık 30 km’lik bir sınır çizgisini belirlediği için sadece Yunanistan ile Türkiye arasındaki bazı uyuşmazlıkları gündeme getirecektir. Kıta sahanlığının sınırlarının ilânı ise GKRY ve belki de Mısır ile Türkiye’nin yaşadığı/yaşayacağı uyuşmazlıkları da göz önüne almayı gerektirecektir.

Mutabakat’ın imzalanmasının ardından itirazlarını dile getiren Yunanistan, 19 Şubat 2020 tarihinde BM Genel Sekreterliği’ne yaptığı bildiri de itirazının hukuki gerekçelerini detaylı bir şekilde açıklamıştır.¹²³ Buna göre, Türkiye, Yunanistan’ın deniz yetki alanlarına dair kendiliğinden ve en baştan beri var olan haklarını ihlal

122 Bu sınırların net bir biçimde haritada gösterildiği bir resmi belge için bkz. ‘Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<https://undocs.org/en/a/74/757>> Erişim Tarihi 20 Mart 2020.

123 ‘Letter dated 19 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<https://undocs.org/en/a/74/710>> Erişim Tarihi 20 Mart 2020.

etmiştir. Yunanistan'ın özellikle üzerinde durduğu nokta, BMDHS m. 121 (2)'de boyutlarından bağımsız olarak tüm adaların ilkesel olarak deniz yetki alanlarına sahip olabileceklerinin düzenlenmiş olmasıdır. Bu maddenin aynı zamanda bir uluslararası teamül hukuku normu hâline geldiği de ifade edilmiştir. Dolayısıyla, Mutabakat'ta belirtilen sınırın yakınından geçtiği başta Girit olmak üzere Yunan adalarının deniz yetki alanları ciddi bir biçimde ihlal edilmektedir. İkinci olarak, Türkiye ile KKTC (Yunanistan'ın bildirisinde "hukuka aykırı ayrılıkçı oluşum" olarak anılmaktadır) arasında daha önce yapılmış olan kıta sahanlığı anlaşması bu itiraz çerçevesinde bir kez daha uluslararası hukuka aykırı addedilmiştir. Tüm bu sebeplerden ötürü, Türkiye ve Libya'nın Mutabakat'ta belirlediği koordinatların hukuken geçersiz olduğu ileri sürülmüştür. Türkiye'nin tüm bu girişimleri "hakça çözüm ilkesini ve özel koşulları" soyut ve tek taraflı olarak uygulayarak gerçekleştirdiğinin, dolayısıyla böyle bir hukuki dayanağın Mutabakat'ı meşrulaştırmayacağı ve uluslararası içtihat hukukunun Türkiye'nin hakça çözüm ilkesini kullanım biçimini destekler mahiyette olmadığına altı çizilmektedir.

Türkiye ise Yunanistan'ın bildirisine karşı BM Genel Sekreterliği'ne ilettiği bildiriye Mutabakat'a karşı yapılan itirazlara yanıtlarını sunmuştur.¹²⁴ Daha önceki yıllar boyunca birçok kez BM'ye yaptığı bildirimlerde Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığına ilişkin kendiliğinden ve en baştan beri var olan haklarını bildirdiğini belirten Türkiye, daha önceki tutumuna uygun bir şekilde Libya UMH ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması andlaşması yaptığını belirtmiştir. Mutabakat'ta yer alan sınırın uluslararası deniz hukukundaki şu ilkelere uygun olduğunun altını çizmiştir:

- 1- Adaların, Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridinde sahip ülke konumundaki Türkiye'nin kıyı projeksiyonunu kesici bir etkiye (*cut-off effect*) sahip olamayacağı,
- 2- Ortay hattın karşı tarafında yer alan adaların karasularından fazla bir deniz yetki alanına sahip olamayacağı,
- 3- Deniz yetki alanlarının belirlenmesinde ilgili kıyıların uzunluklarının ve doğrultularının dikkate alınması gerektiği.

Türkiye, ek olarak, GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın tümünü temsil etme yetkisini haiz olmadığını ve KKTC'ye ait kıyılarda *de jure* veya *de facto* bir yetkiye sahip bulunmadığını belirtmiştir. Buna göre, KKTC ile ilgili herhangi bir hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesi faaliyetinin muhattabı KKTC hükümeti olacaktır.¹²⁵

Karşılıklı iddiaların bir önceki bölümde detaylı bir şekilde incelenen uluslararası anlaşmalar ve içtihat hukuku kaynakları ışığında değerlendirilmesi yapılacak olursa, öncelikle birkaç olgunun ifade edilmesi gerekmektedir. Öncelikli olarak, Ege'deki

124 'Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General' (n 122).

125 Yunanistan'ın Türkiye'nin yanıtına karşı itirazlarını yinelediği bir diğer bildiri için bkz 'Letter dated 19 March 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General' <<https://undocs.org/en/a/74/758>> Erişim Tarihi 19 Mart 2020.

ve Doğu Akdeniz'deki Girit, Rodos ve Yunanistan'a ait diğer birçok ada, üzerinde nüfusun sürekli olarak yaşayamadığı kayalık tarzı coğrafi oluşumlar olmayıp gerçekten de BMDHS m. 121 (2) kapsamında kendi deniz yetki alanlarına sahip olmaya layık adalar durumundadır. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye, BMDHS'ye ve hatta benzer bir hükmün yer aldığı 1958 Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'ne taraf değildir. Ayrıca, Yunanistan'ın BMDHS m. 121 (2)'nin uluslararası teamül hukuku kuralına dönüştüğü iddiası isabetsiz değilse de Türkiye açısından durum değişmemektedir, zira Türkiye bu maddeye de 1958 Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'nin benzer 1. maddesine de ısrarlı itirazcı konumundadır. Dolayısıyla, ısrarlı itirazcı devlet için söz konusu kuralların uluslararası teamül hukuku kuralları olarak bir bağlayıcılığı iddia edilemeyecektir.¹²⁶

Türkiye'nin yukarıda belirtilen anlaşma maddelerine ısrarlı itirazının sebebi zaten Ege ve Doğu Akdeniz'de Yunanistan'a ait 3000'den fazla adanın bulunması ve bunların birçoğunun Türkiye kıyılarına çok yakın olmasıdır. Bu adaların hepsine geniş deniz yetki alanları tanınması doğal olarak Türkiye'nin çok dar bir deniz yetki alanını kabul etmesi anlamına gelecektir.¹²⁷ Bundan ötürü, Türkiye 3. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nda (1973-1982) adalar için farklı bir hukuki rejim talep etmiş ancak istediği sonucu almakta başarısız olmuştur.¹²⁸ Bu sebeple de Nisan 1982'de BMDHS'ye karşı oy veren dört devlet arasında yer almış ve daha sonra da tutarlı bir şekilde, BMDHS'yi tüm okyanus ve denizlerdeki faaliyetleri düzenleyen ve evrensel geçerliliğe sahip tek kaynak olarak niteleyen BM Genel Kurul kararlarına karşı oy kullanmıştır.¹²⁹

Dolayısıyla, Türkiye'nin Mutabakat'ta uygulamaya döktüğü tutumu yeni bir husus değildir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Yunanistan'ın iddia ettiğinin aksine, sırf Yunanistan ile istişare edilmeden böyle bir anlaşmanın yapılmış olması, bu tip ikili uluslararası anlaşmaların hükümleri asıl olarak sadece taraflar arasında geçerli olacağından ve tarafların üçüncü devletlere yönelik yükümlülüklerini ortadan kaldırmayacağından ötürü, Mutabakat'ı uluslararası hukuka aykırı ve geçersiz kılmamaktadır.¹³⁰ Deniz yetki alanlarının çok taraflı olarak paylaşılacağı durumlarda tüm tarafların aynı anda anlaşma yapma gibi bir zorunluluğu yoktur, bilakis devlet uygulamaları genelde birçok ikili anlaşmayla bu tip durumların çözüme kavuşturulduğunu göstermektedir.¹³¹ Üçüncü

126 İsrarlı itiraza ilişkin detaylar için bkz. Emre Öktem, *Uluslararası Teamül Hukuku* (Beta Yayınları 2013) 455 vd.

127 Toluner (n 32) 22-32.

128 'United Nations Convention on the Law of the Sea' <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtmsg3&clang=_en> Erişim Tarihi 20 Mart 2020, dipnot 13.

129 Oldukça yeni ve Türkiye'nin karşı oy kullanan tek devlet olduğu bir örnek için bkz. 'Adopting Two Resolutions, General Assembly Speakers Stress That Healthy, Resilient Oceans, Seas Play Central Role in Achieving Sustainable Development Goals' <<https://www.un.org/press/en/2018/ga12103.doc.htm>> Erişim Tarihi 21 Mart 2020.

130 'Letter dated 19 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General' (n 122).

131 Stefan Talmon ve Mary Lobo, 'The intricacies of maritime boundary delimitation: Germany's one-sided response to the Turkey-Libya MoU on delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Mediterranean' (*GPIL*, 9 Mart 2020) <<https://gpil.jura.uni-bonn.de/2020/03/the-intricacies-of-maritime-boundary-delimitation-germanys-one-sided-response-to-the-turkey-libya-mou-on-delimitation-of-the-maritime-jurisdiction-areas-in-the-mediterranean/>> Erişim Tarihi 21 Mart 2020.

bir devletin, bu tip bir andlaşmanın kendi yetki alanlarını ihlâl ettiğinden hareketle bu andlaşmanın hükümlerini tanımadığını ileri sürmesi mümkün olsa da bu başka bir husustur.¹³² Nitekim Yunanistan da böyle yapmış, Girit ve Meis başta olmak üzere Doğu Akdeniz'deki bazı adalarının deniz yetki alanlarının dikkate alınmadığını ve egemenliğinin ihlal edildiğini iddia etmiştir.¹³³ Ayrıca AB Konseyi de Yunanistan'ın tezine destek vererek benzer bir tutumu benimsemiştir.¹³⁴

O hâlde, Türkiye'nin BMDHS m. 121 (2) veya 1958 Kıta Sahanlığı Anlaşması m. 1 ile bağlı olmadığı ve Türkiye ile Libya'nın deniz yetki alanlarının karşılıklı sınırlandırılmasına yönelik bir ikili andlaşma yapmasının uluslararası hukuka uygun olduğu göz önüne alınmalıdır. Bu durumda, Türkiye açısından bağlayıcı olan temel kural, BMDHS'de yer alan ve bir uluslararası teamül hukuku kuralı olarak kabul edilen,¹³⁵ ayrıca Türkiye'nin itiraz etmeyip bilakis şu ana kadar ortaya koyduğu uygulaması ile açıkça benimsediği hakça çözüm ilkesidir.¹³⁶ Aynı ilke şüphesiz ki Yunanistan ve Doğu Akdeniz'deki tüm kıyıdaş devletler için de bağlayıcıdır. Dolayısıyla, makalenin bir önceki bölümünde içtihat hukukundaki uygulaması detaylı bir şekilde incelenen bu ilkeye dair yapılmış olan tespitler, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki mevcut durumu ve Libya ile yapılan Mutabakat için temel referans noktası olacaktır.

Buna göre, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de açık bir farkla en uzun kıyı şeridine sahip olması, orantılılık ilkesi çerçevesinde büyük önem taşımaktadır. Özellikle de Kıbrıs Adası ile Türkiye'nin kıyı uzunlukları arasındaki oranın 1'e 20 olması sebebiyle, eşit uzaklık ilkesine göre belirlenecek farazi bir sınırın Türkiye lehine kaydırılması kaçınılmazdır. UAD içtihatının orantılılık ilkesine gitgide daha önemli bir yer vermesi,¹³⁷ bu bakımdan dikkate alınmalıdır.

Türkiye'nin kıta sahanlığının kuzeybatı, batı ve Libya ile yapılan Mutabakat ile kesinleştirilen güneybatı sınırları konusunda ise içtihat hukukunun adalar ile ilgili emsalleri dikkate alınmalıdır. Yunanistan'ın itirazlarında esas aldığı adalarının, Yunanistan anakarası ile Türkiye arasında çizilecek ortay hattın karşı tarafında yer aldığı unutulmamalıdır. Yunanistan geleneksel olarak Türkiye ile Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarından oluşan hattı esas alan bir ortay hat çizerek deniz yetki alanlarının sınırlandırmasını istemekte,¹³⁸ dolayısıyla Mutabakat'taki sınırlama bu

132 "A treaty does not create either obligations or rights for a third State without its consent." Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (1969) 1155 UNTS 331, m. 34.

133 'Letter dated 19 March 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General' (n 125).

134 'European Council meeting' (12 Aralık 2019) <<https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusions-en.pdf>> Erişim Tarihi 20 Mart 2020, m. 19.

135 Tanaka, *The International Law of the Sea* (n 59) 192.

136 Güncel bir örnek için bkz. 'Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General' (n 122).

137 Makelede daha önce Romanya-Ukrayna Davası örneği üzerinden bu olgu açıklanmıştır.

138 Başeren, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı* (n 3) 2-3.

projeksiyona ters düşmektedir. Ancak makalenin önceki bölümünde izah edilen birçok emsalde ortay hattın taraf devletlerin anakaralarının esas alınarak çizilmesi ve bu hattın ters tarafında kalan adalara kısmi etki verilmesi, çevreleme yönteminin uygulanması veya hiç etki verilmemesi suretiyle bu adaların deniz yetki alanlarının sınırlandırılması söz konusu olmuştur. Bunlar arasından, üzerinde sürekli nüfusun bulunduğu adaları konu edinmesi itibarıyla İngiltere-Fransa Kıta Sahanelığı Davası bilhassa esas alınması gereken bir örnektir. Bu nedenle, Doğu Akdeniz’de Türkiye kıyıları ile Yunanistan anakarası arasında çizilecek ortay hattın Girit ile Kaşot adaları arasından geçirilmesi, Türkiye’nin Ege Denizi’nde belirlenecek kıta sahanlığı/MEB sınırının güney ucundan başlatılması ve Libya ile Türkiye arasında belirlenmiş olan sınırın kuzey ucuna eklenmesi hakça çözüm ilkesine uygun bir yaklaşım olacaktır.¹³⁹ Bu bakımdan, genel olarak Mutabakat’ta belirlenen sınıra ilişkin herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Belki de tartışmalı olabilecek tek nokta, Mutabakat’ta belirlenen sınırın, nüfusu ve coğrafi büyüklüğü kayda değer ölçüde olan Girit Adası’na hakça çözüm ilkesine uygun derecede bir alan bırakıp bırakmadığı olabilecektir. Sonuç olarak, Yunanistan ve GKRY tarafından kendi lehlerine son derece maksimalist bir yaklaşımla ortaya konan ve Türkiye’ye Doğu Akdeniz’de sadece 41.000 km² boyutunda bir alan öngören projeksiyon¹⁴⁰ üzerinden Mutabakat’ta ortaya konan sınıra itiraz edilmesi, hakça çözüm ilkesine ve uluslararası hukuka uygun bir çözüme işaret etmemektedir.

IV. Mutabakat Muhtrası’nın Hukuki Temelleri

Mutabakat’ta ilişkin gündeme gelen bir diğer önemli husus ise Libya’daki ayrılıkçı hükümet durumundaki Tobruk merkezli Libya Temsilciler Meclisi’nin Mutabakat’ın hukuken geçersiz olduğu iddiasıdır. Bu iddiaya göre, UMH’nin bir başka devletle böyle bir anlaşma imzalamak için gerekli resmi otoriteye sahip olması söz konusu değildir.¹⁴¹

Bu iddiayı değerlendirmek için uluslararası hukukta oldukça temel bir kavram olan devletin devamlılığı doktrinine değinmek gerekmektedir. Söz konusu doktrine göre, bir devletin uluslararası hukuk kişiliği, dolayısıyla hakları ve yükümlülükleri, o devleti yöneten hükümette yaşanan değişikliklerden etkilenmeksizin sürekli devam etmektedir.¹⁴² Zira, anayasal veya anayasal olmayan yollardan, hükümetler değişebilir ancak devlet mekanizması sabittir. Devletin devamlılığı doktrini, uluslararası düzenin politik istikrarı için çok önemlidir. Bu doktrin çerçevesinde, bir hükümetin yerine

139 ibid 45.

140 Söz konusu projeksiyon, AB Danışma Konseyi’nin önerisi ile Sevilla Üniversitesi’nde hazırlanan ve kamuoyunda “Sevilla haritası” olarak bilinen çalışmaya dayanmaktadır, bkz. Turan Gafarlı, ‘Against All Odds: Turkey’s Position in the Eastern Mediterranean’ (*TRT World Research Centre*, 4 Aralık 2019) <<https://researchcentre.trtworld.com/publications/discussion-papers/against-all-odds-turkey-s-position-in-the-eastern-mediterranean>> Erişim Tarihi 20 Mart 2020, 9.

141 Temsilciler Meclisi Başkanı Saleh Aguila İssa’nın beyanati için bkz. ‘Head of Libya parliament says Turkey-Libyan deal invalid’ (*Reuters* 12 Aralık 2019) <<https://www.reuters.com/article/us-greece-libya-turkey/head-of-libya-parliament-says-turkey-libyan-deal-invalid-idUSKBN1YG26Z>> Erişim Tarihi 27 Mart 2020.

142 Malcolm Shaw, *Public International Law* (8. bs, Cambridge University Press 2017) 165.

gelen yeni bir hükümet, kendisinden önceki hükümet tarafından verilen taahhütlerle ve üstlenilen yükümlülüklerle bağlı sayılır, yeni hükümetin daha önce söz konusu taahhüt ve yükümlülükleri politik olarak desteklemiş olup olmaması bu noktada önem arz etmeyecektir.¹⁴³

Bir devlette anayasal yollardan hükümet değişikliği olduğunda, devletin devamlılığı meselesi tartışma konusu olmamaktadır. Ancak anayasal olmayan yollardan değişiklikler vuku bulduğunda, hâlihazırda Libya’da olduğu gibi, bazı tartışmalı durumlar ortaya çıkabilmektedir.¹⁴⁴ “Anayasal olmayan yollardan kasıt bir ülkede iç savaş, askeri darbe veya iç ayaklanma gibi birbiriyle yarışan siyasi otoritelerin/hükümetlerin ortaya çıkmasına sebep olan durumlardır.

Devletler birbiriyle yarışan hükümetlerin ortaya çıkması durumunda tercih ettikleri hükümeti tanımak noktasında uluslararası hukuk açısından serbesttir.¹⁴⁵ Hükümetin meşru bir zemine dayanıyor olması gerekçesi bazen kimi devletlerce diğer hükümetlerin tanınması veya tanınmaması için kullanılsa da¹⁴⁶ “sadece meşru hükümetlerin” tanınması gerektiğini ileri süren Tobar Doktrini gibi görüşler bu zamana kadar uluslararası toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir.¹⁴⁷ Genel olarak tanıma, devletlerin tek taraflı, salt politik ve pratik saiklerle aldığı bir karardır. Bu sebeple, birbiriyle yarışan siyasi otoritelerden birinin hükümet olarak tanınması çoğu zaman o otoritenin ülkede kayda değer ölçekte bir toprak parçası üzerinde etkin kontrolünün bulunmasına bağlı olmaktadır. Nitekim Tobar Doktrini’nin karşısında konumlanan Estrada Doktrini de bir hükümetin meşru yollardan yönetime gelip gelmediğinden ziyade sahadaki fiili varlığının esas alınması gerektiğini önererek bu gerçeğe işaret etmektedir.¹⁴⁸

Libya bağlamında ise UMH’nin veya Temsilciler Meclisi’ne bağlı kuvvetlerin her ikisinin de sahada etkin kontrole sahip olduğu vakıdır. Elbette, gelecekte taraflardan biri diğerini mağlup edip Libya’nın tamamının kontrolünü ele geçirebilir. Böyle bir durumda, galip gelen hükümetin diğer hükümetle yarıştığı dönemde kendi verdiği uluslararası taahhütlerle bağlı olacağı şüphesizken diğer tarafın aynı dönemde verdiği uluslararası taahhütlerle bağlı olup olmayacağı, yani yarışan hükümetlerin yaptığı uluslararası anlaşmaların geçerli olup olmayacağı sorusunun cevabı “*de jure* hükümet” kavramında yatmaktadır.

143 James Crawford, *Brownlie’s Principles of Public International Law* (8. b.s, Oxford University Press 2013) 142.

144 Pazarıcı (n 60) 327.

145 Shaw (n 142) 337.

146 Örneğin, 2010’da Fildişi Sahilleri’nde yapılan genel seçimlerden sonraki tanıma uygulamaları için bkz. ‘UN backs Alassane Ouattara as Ivory Coast president’ (*BBC*, 9 Aralık 2010) <<https://www.bbc.com/news/world-africa-11955468>> Erişim Tarihi 28 Mart 2020.

147 Tobar Doktrini’ne ilişkin detaylar için bkz. Charles Stansifer, ‘Application of the Tobar Doctrine to Central America’ (1967) 23(3) *The Americas* 251.

148 Estrada Doktrini’ne ilişkin detaylar için bkz. Philip Jessup, ‘The Estrada Doctrine’ (1931) 25 *AJIL* 719.

De jure hükümet, bir devletin “hukuki ve asli” hükümeti olup diğer uluslararası hukuk kişilerince yaygın olarak tanınan hükümettir.¹⁴⁹ Bir başka deyişle, *de jure* hükümetin, kendi otoritesine bir başka rakip hükümet tarafından meydan okununcaya kadar ülkedeki asıl siyasi otoriteyi elinde tutan hükümet olduğu söylenebilir.¹⁵⁰ Bir devlette birbiriyle yarışan hükümetlerin olması durumunda, *de jure* hükümet olarak kabul edilen tarafın ülke üzerindeki etkin kontrolü ciddi derecede azalmış olsa dahi, tüm ülke adına uluslararası taahhütler verebileceği genel olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bir *de jure* hükümet rakip hükümet tarafından tamamen ortadan kaldırıldığında veya devrildiğinde, daha önce verilmiş olan taahhütler yeni hükümet için de bağlayıcı olacaktır.¹⁵¹ Kosta Rika ve Birleşik Krallık arasındaki 1923 tarihli Tinoco Davası bu ilkenin uluslararası hukukta en belirgin şekilde ortaya konduğu örneklerden biridir.¹⁵²

Elbette, belli bir vakada yarışan siyasi otoritelerden hangi tarafın *de jure* hükümet olduğuna karar vermek her zaman kolay değildir. Bu tespit, söz konusu vakaya ilişkin olgusal arka plânın incelenmesini gerektirmektedir.¹⁵³ Bir *de jure* hükümetin sahip olduğu en temel olgusal özelliklerden birinin uluslararası toplum tarafından yaygın olarak tanınması olduğu söylenebilecektir. Nitekim UMH, BM destekli kurulan bir hükümettir. 2015 yılında, Libya’da o döneme kadar çatışma hâlinde farklı grupların uzlaşması amacıyla kurulmuş olup BM Güvenlik Konseyi tarafından konsensüs ile Libya’nın yegâne idari otoritesi olarak tanınmıştır.¹⁵⁴ AB de UMH çatısı altında birlik hükümetinin kurulmasını desteklemiştir.¹⁵⁵

Bir diğer önemli olgu ise Temsilciler Meclisi’nin ve General Haftar’e bağlı kuvvetlerin bizzat kendilerinin, Libya’daki çatışan gruplar arasında 2015 yılında imzalanan bir barış anlaşmasını takiben UMH’nin kuruluşunu desteklemiş olmasıdır.¹⁵⁶ Güvenlik Konseyi’nin UMH’yi tanımasından sadece iki hafta sonra bizzat Temsilciler

149 ‘De Jure Government and De Facto Government Law and Legal Definition’ <<https://definitions.uslegal.com/d/de-jure-government-and-de-facto-government/>> Erişim Tarihi 30 Mart 2020.

150 Deniz Baran, ‘Will the Turkey-Libya Maritime Boundaries Deal Be Legally Valid If Haftar Takes Over Tripoli?’ (*Al Sharq Forum*, 2 Ocak 2020) <<https://research.sharqforum.org/2020/01/02/will-the-turkey-libya-maritime-boundaries-deal-be-legally-valid-if-haftar-takes-over-tripoli/>> Erişim Tarihi 29 Mart 2020.

151 Charles G Fenwick, ‘The Recognition of De Facto Governments’ (1968) 131 (3) *World Affairs* 177, 178.

152 ‘Tinoco Claims Arbitration (Great Britain v. Costa Rica)’ <<https://www.casebriefs.com/blog/law/international-law/international-law-keyed-to-damrosche/chapter-5/tinoco-claims-arbitration-great-britain-v-costa-rica/>> Erişim Tarihi 29 Mart 2020.

153 2011 yılındaki Arap Devrimleri dalgası ile Libya’da başlayan halk isyanı, o dönemki Kaddafi rejimi tarafından sivil katliamlara başvurularak bastırılmaya çalışılmıştır. Kaddafi rejiminin Libya’daki isyancılara ve sivillere karşı başvurduğu silahlı yöntemler dolayısıyla “ülkeyi yönetme meşruiyetini kaybettiği” açıklamaları yapan devletler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesi ile NATO, Libya’ya askeri müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale sonrasında Kaddafi rejiminin devrilmesinden sonra Libya’da yönetim istikrarı sağlanamamış ve 2014 yılı itibarıyla ülke, “yarışan meşruiyetlere” sahip yapılar arasında parçalanmıştır, detaylar için bkz. Lokman B Cetinkaya, Deniz Baran, ‘Paylaşılmalı Enkaz: Libya’ (*UHAM*, Aralık 2017) <<http://uham.fsm.edu.tr/haber/Paylasilmayan-Enkaz-Libya2017-12-20-07-42-42am>> Erişim Tarihi 10 Nisan 2020.

154 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, ‘Libya’ (2015) 2259.

155 ‘Council conclusions on Libya’ <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/01/18/fac-conclusions-libya/>> Erişim Tarihi 30 Mart 2020.

156 ‘Libya Siyasi Anlaşması’ <<https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>> Erişim Tarihi 30 Mart 2020.

Meclisi Başkanı, UMH için Temsilciler Meclisi'nin desteğini ve tanınmasını ilân etmiş, UMH'yi kuracak grup 2016 yılının başında ilk toplantısını gerçekleştirdiğinde ortaya çıkan hükümet, Temsilciler Meclisi tarafından güvenoyu almıştır.¹⁵⁷ Dahası, Temsilciler Meclisi'ni destekleyen silâhlı birlikler UMH'nin Mart 2016'da bazı isyancı gruplara karşı Trablus'a yerleşmesinin yolunu açmıştır.¹⁵⁸ Ancak 2016 yılının yazında Temsilciler Meclisi bazı politik anlaşmazlıklardan ötürü UMH'ye olan desteğini çekmiş ve meydan okuyup daha önce ilân ettiği tanınmasını geri alarak bu hükümetin rakip hükümeti hâline gelmiştir.¹⁵⁹ 2018 yılında Fransa ve İtalya'da iki taraf arasında yapılan müzakerelere rağmen bir uzlaşmaya varılamamıştır.¹⁶⁰ Buna karşın, UMH hâlâ BM ve uluslararası toplumun çoğunluğu tarafından Libya'nın meşru ve *de jure* hükümeti olarak tanınmaktadır. Açıkça görülebileceği üzere, UMH, Libya'nın resmi birlik hükümeti olup şu an onun yetkisiz olduğunu iddia eden kuvvetlerin de ilk aşamada tanıdığı asli siyasi otoritedir. Türkiye ve UMH arasında imzalanan Mutabakat'a tepkisini ortaya koymak için Yunanistan'ın geri gönderdiği Libya Büyükelçisi'nin UMH tarafından atanmış olan bir büyükelçi olması da bu gerçeği göstermektedir.¹⁶¹

Sonuç olarak, UMH tüm ülkedeki etkin kontrolünü kaybetmediği ve Libya'nın tamamında kontrol sağlama potansiyelini muhafaza ettiği sürece ülkenin *de jure* hükümeti statüsünü koruyacaktır. Böylece, tüm ülke adına uluslararası anlaşmalar imzalama yetkisini de muhafaza edecektir ki bu anlaşmalar Temsilciler Meclisi de dahil olmak üzere tüm olası gelecek hükümetler için bağlayıcı olacaktır.¹⁶² Hâliyle, Mutabakat'ın yetkisiz taraflar arasında yapıldığı iddiası uluslararası hukuk açısından isabetli değildir.

Sonuç

Enerji talebinin hem Doğu Akdeniz'i çevreleyen coğrafyalarda hem küresel ölçekte hızla arttığı günümüzde devletlerin yeni enerji kaynakları bulabilecekleri deniz alanlarına verdiği önem de hızla büyümektedir. Doğu Akdeniz sorunu olarak nitelendirilen deniz yetki alanlarının paylaşımı krizinin bugün küresel ölçekte bir sorun

157 Sami Zaptia, 'Ageela Salah now supports UN-brokered Skhirat agreement: Kobler' (*Libya Herald*, 1 Ocak 2016) <<https://www.libyaherald.com/2016/01/01/ageela-salah-now-supports-un-brokered-skhirat-agreement-kobler/>> Erişim Tarihi 30 Mart 2020.

158 'Libya's UN-backed government sails into Tripoli' (*Aljazeera*, 31 Mart 2016) <<https://www.aljazeera.com/news/2016/03/libya-backed-unity-government-arrives-tripoli-160330125804929.html>> Erişim Tarihi 30 Mart 2020.

159 'Holding Up the Peace Process in Libya' (*Worldview*, 17 Şubat 2020.) <<https://worldview.stratfor.com/article/holding-peace-process-libya>> Erişim Tarihi 30 Mart 2020.

160 Patrick Wintour ve Lorenzo Tondo, 'Italy to host Libyan conference in fresh push for elections' (*The Guardian*, 12 Kasım 2018) <<https://www.theguardian.com/world/2018/nov/12/italy-to-host-libyan-conference-in-fresh-push-for-elections>> Erişim Tarihi 30 Mart 2020.

161 Patrick Wintour, 'Greece expels Libyan ambassador in row over maritime boundaries' (*The Guardian* 6 Aralık 2019) <<https://www.theguardian.com/world/2019/dec/06/greece-expels-libyan-ambassador-row-maritime-boundaries>> Erişim Tarihi 1 Nisan 2020.

162 Explanatory note from the Permanent Mission of the State of Libya to the United Nations on the memorandum of understanding signed on 27 November 2019 between the Government of National Accord of Libya and the Government of the Republic of Turkey regarding the delimitation of maritime jurisdiction areas in the Mediterranean, 'Letter dated 26 December 2019 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Libya to the United Nations addressed to the Secretary-General' <<https://undocs.org/en/A/74/634>> Erişim Tarihi 31 Mart 2020.

olarak görülmesinin temel sebebi budur. Zira Doğu Akdeniz havzasındaki hidrokarbon potansiyeli sadece bölgesel değil, küresel çapta enerji arz dinamiklerini değiştirme kapasitesine sahip gözükmektedir.

Böyle bir denklemden, Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridinde sahip olan devlet konumundaki Türkiye’nin buradaki deniz yetki alanlarına sahip çıkma konusunda kararlılık göstermesi oldukça mühimdir. Yakın geçmişe kadar bilhassa Yunanistan ile GKRY’nin attığı ve kendi deniz yetki alanlarını ihlâl eder nitelikteki girişimlere karşı tepkisel bir tutum sergilemekle sınırlı kalan Türkiye, Libya ile imzalanan Mutabakat Muhtırası ile birlikte proaktif bir tavır ortaya koyarak ilk adımı atmıştır. Mutabakat’ın en önemli yönü budur. Türkiye’nin, Doğu Akdeniz’de hem kendisinin hem de KKTC’nin sahip olduğu hakları daha aktif bir rol oynayarak muhafaza etmeye gayret edeceğini ve uluslararası hukukun elverdiği imkânlar çerçevesinde tüm gerekli adımları atmaktan kaçınmayacağını göstermiştir. Ayrıca Libya ile yapılan Mutabakat ile birlikte Türkiye, Doğu Akdeniz’deki hiçbir devletle anlaşmıyor imajını da ortadan kaldırmıştır. Mısır gibi başkaca devletlerle yapılacak benzer anlaşmalarla bu imajı güçlendirmek mümkün olacaktır.

Mutabakat’ın yapılma usulü de içeriği de uluslararası hukuka bir aykırılık taşımamaktadır. Mutabakat, BM başta olmak üzere uluslararası toplumun geniş bir kesimince tanınan ve Libya’nın meşru hükümeti konumundaki UMH ile imzalanmıştır. Mutabakat’ın düzenlediği sınır ise deniz yetki alanlarının sınırlandırılması noktasında uluslararası anlaşmalar ve teamül hukukunun temel bir normu olan hakça çözüm ilkesine ilişkin uygulamalar esas alınarak belirlenmiştir. UAD’nin yerleşik uygulamasında görüleceği üzere, her bir deniz yetki alanlarının sınırlandırılması vakasında o vakaya özgü coğrafi ve coğrafi olmayan ilgili koşullar dikkate alınmalıdır. Doğu Akdeniz’de bilhassa orantılılık ve adaların varlığı hususları Türkiye’nin iddialarına dayanak oluşturan özel koşullar yaratmaktadır.

Öte yandan, kıyıdaş devletlerin Doğu Akdeniz’deki gerilimi yatıştırması ve havzadaki zengin doğal kaynaklardan ortak bir şekilde ve barışçıl bir ortamda faydalanması tüm taraflar için en ideal çözümdür. Bu sebeple, bölgesel işbirliğine, uluslararası hukuk kural ve ilkeleriyle uyumlu bir çözüm plânına yolu açacak şekilde yapıcı bir diyaloga hâlâ ihtiyaç bulunmaktadır. Mevcut uyuşmazlıkları çözmek için her devletin hakça çözüm çerçevesinde razı olacağı bir genel uzlaşmaya varması temel hedef olmalıdır. Hatta herhangi bir kalıcı uzlaşmaya varana kadar uygulamada bazı kolaylıklar sağlayacak geçici çözüm mekanizmalarının kurulması da mümkündür. Ortak geliştirme ve işletme formülü bu mekanizmalardan biridir.¹⁶³ Esasında, KKTC hükümeti, BM Genel Sekreterliği aracılığıyla Eylül 2011, Eylül 2012 ve Temmuz

163 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi m 74 (3), m 83 (3); ayrıca bkz. Natalie Klein, ‘Provisional Measures and Provisional Arrangements’ in A Oude Elferink, T Henriksen ve S Busch (eds), *Maritime Boundary Delimitation: The Case Law: Is It Consistent and Predictable?* (Cambridge University Press 2018) 117-144.

2019’da deniz alanlarında bu şekilde bir işbirliğini öngören üç adet teklif sunmuştur.¹⁶⁴ Bu teklifleri Türkiye de desteklemiş ancak bunlar Yunanistan ve GKRY tarafında karşılık bulmamıştır.¹⁶⁵ Şayet bu taraflar uluslararası hukukun sunduğu çözümler çerçevesinde müzakereye ve uzlaşmaya yanaşmazsa bu tercih hem uyuşmazlığın taraflarına hem de genel olarak Doğu Akdeniz’deki devletlerin refah ve güvenliğine zarar verebilecektir. Örneğin, herhangi bir anlaşmanın sağlanmaması durumunda, Doğu Akdeniz’deki petrol ve doğalgaz kaynaklarını en verimli yol gözükten Türkiye’den geçecek boru hattıyla taşıma plânları suya düşecektir.¹⁶⁶ Hatta bunun alternatifi olarak sunulan EastMed Boru Hattı’nın hayata geçirilebilirliği de Türkiye ile Libya arasındaki Mutabakat ile birlikte sorgulanır hâle gelmiştir.¹⁶⁷

Son olarak önemle ifade etmek gerekir ki üçüncü tarafların Doğu Akdeniz’deki krizi tırmandırıp daha karmaşık hâle getirecek müdahalelerden kaçınma özeni göstermesi gereklidir. Özellikle AB’nin son yıllarda Türkiye’ye karşı takındığı aktif olumsuz tutum ve sürekli olarak öne çıkardığı yaptırım tehditleri bu tarz müdahalelerin en öne çıkan örneğidir. Her ne kadar AB, GKRY’nin AB’ye üyeliği sebebiyle kendisini üçüncü bir taraf olarak görmüyorsa da KKTC’nin Kıbrıs Adası’ndaki varlığı ve GKRY’nin tüm Ada’yı temsili haiz olmadığı olgusu göz ardı edilmemelidir. AB’nin Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridinde sahip Türkiye’nin görüşlerini hiçbir şekilde dikkate almıyor görüntüsü vermekten kaçınması gereklidir. Kıbrıs sorununun temeline ilişkin bir çözüm ortaya konmadan AB’nin atacağı her benzer adım KKTC ve Türkiye nezdinde meşruiyet sorunu yaşamaya mahkûmdur. Bu sebeple, AB’nin Kıbrıs sorununa yönelik 2000’li yılların ortalarında olduğu gibi daha dengeli bir tutum takınması ve müzakere sürecinin BM parametrelerine göre devam etmesini teşvik etmesi mühimdir. Bu bakımdan örnek teşkil etmesi açısından BM’nin tutumu AB’den çok daha tarafsız ve isabetlidir. BM Genel Sekreter Yardımcısı’nın 11 Aralık 2019’da yaptığı açıklamada, BM’nin Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlıkta taraf olmadığını ancak tarafların bu krizi barışçıl yollarla çözmeleri gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶⁸

Bu süreçte Doğu Akdeniz’deki krizin tırmanmasını engelleyecek adımlar atma özenini göstermesi gereken bir diğer aktör de Kıbrıs Adası açıklarındaki hidrokarbon

164 ‘Press Statement on the “Agreement on the Delimitation of the Continental Shelf in the Mediterranean”’ <<https://mfa.gov.ct.tr/press-statement-on-the-agreement-on-the-delimitation-of-the-continental-shelf-in-the-mediterranean/>> Erişim Tarihi 2 Nisan 2020.

165 ‘No: 203, 13 July 2019, Press Release Regarding The New Cooperation Proposal of TRNC on Hydrocarbon Resources’ <http://www.mfa.gov.tr/no_203_-kktc-nin-hidrokarbon-kaynaklarina-iliskin-yeni-isbirligi-onerisi-hk.en.mfa> Erişim Tarihi 3 Nisan 2020.

166 Tim Robinson ve Geordie Jeakins, ‘Squaring The Triangle: Why Turkey and the Eastmed Project Need Each Other’ (*War on the Rocks*, 12 Nisan 2019) <<https://warontherocks.com/2019/04/squaring-the-triangle-why-turkey-and-the-eastmed-project-need-each-other/>> Erişim Tarihi 3 Nisan 2020.

167 Ariel Cohen, ‘Turkey-Libya Maritime Deal Upsets Mediterranean Energy Plan’ (*Forbes*, 8 Ocak 2020) <<https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2020/01/08/turkey-libya-maritime-deal-upsets-mediterranean-energy-plan/#523d996bee4c>> Erişim Tarihi 3 Nisan 2020.

168 ‘Daily Press Briefing by the Office of the Spokesperson for the Secretary-General’ <<https://www.un.org/press/en/2019/db191211.doc.htm>> Erişim Tarihi 4 Nisan 2020.

sahalarında faaliyet gösteren veya göstermeyi plânlayan çok uluslu enerji şirketleridir. Söz konusu şirketlerin, büyük maddi kazanç sağlanma potansiyeli olan bu sahalardan zaman kaybetmeksizin faydalanma isteği doğal bir durumdur. Ancak devletlerin birbiriyle yarışan iddialarının olduğu ve bu devletlerin kendi hak iddialarını korumak için cüretkâr adımlar atmaya kararlı gözüktüğü mevcut konjonktürde çok uluslu şirketlerin tartışmalı deniz sahalarında faaliyetlere başlamaktan kaçınması uzun vadede onlar için de daha makul bir seçenek olabilecektir. Aksi takdirde, tartışmalı alanlardaki haklarını korumaya kararlı olan devletlerin söz konusu şirketlerin gemilerine ve platformlarına müdahale etmek durumunda kalması gibi krizi tüm taraflar için daha fazla derinleştirecek senaryolar gündeme gelecektir.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda BMDHS'nin ve UAD başta olmak üzere uluslararası içtihad hukukunun öngördüğü çerçeveye yol göstericidir. Meşru ve üçüncü tarafların haklarını ihlal etmeyen uluslararası anlaşmaların yapılması elbette en büyük önceliktir ve bu anlaşmaların temel amacı, tüm taraflar için adil bir çözüme ulaşmak olmalıdır. Türkiye de Libya ile yaptığı Mutabakat'ta olduğu gibi, Doğu Akdeniz krizi bağlamında proaktif bir politika izlemeli ve tüm adımlarını uluslararası hukuka uygun bir şekilde atmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

1878 Kıbrıs Konvansiyonu <https://archive.org/stream/jstor-2186866/2186866_djvu.txt>.

1958 Kıta Sahanlığı Anlaşması (1958) 499 U.N.T.S. 311.

1985 tarihli Gine-Gine Bissau Davası.

1992 tarihli St. Pierre ve Miquelon Davası.

Anderson DH, *Modern Law of the Sea: Selected Essays* (Brill Nijhoff 2007).

Baran D, 'Will the Turkey-Libya Maritime Boundaries Deal Be Legally Valid If Haftar Takes Over Tripoli?' (*Al Sharq Forum*, 2 Ocak 2020)

<<https://research.sharqforum.org/2020/01/02/will-the-turkey-libya-maritime-boundaries-deal-be-legally-valid-if-haftar-takes-over-tripoli/>>.

Başeren SH, *Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı* (Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları 2010).

Başeren SH, *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası Siyasi ve Ekonomik İlişkiler Araştırma Merkezi 2013).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (10 Aralık 1982) (BMDHS).

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 'Libya' (2015) 2259.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 'Kıbrıs' (1974) 353.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 'Kıbrıs' (1975) 367.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 'Kıbrıs' (1983) 541.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 'Kıbrıs' (1993) 889.
- Bishku MB, 'Turkey, Greece And The Cyprus Conflict' (1991) 8 (1) Journal of Third World Studies.
- Brenda S, 'Eastern Mediterranean Energy: A Decade After The Major Discoveries' (*Turkish Policy*, 27 Kasım 2018) <<http://turkishpolicy.com/article/936/eastern-mediterranean-energy-a-decade-after-the-major-discoveries>>.
- Bölükbaşı S, 'Boutros-Ghali's Cyprus Initiative in 1992: Why Did It Fail?' (1995) 31 (3) Middle Eastern Studies.
- Charney J, 'Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law' (1994) 88 (2) The American Journal of International Law.
- Charney JI, *The Delimitation of Ocean Boundaries* (1987) 18 OCEAN DEV & INT'L L.
- Churchill R ve Lowe V, *The Law of the Sea* (3. b.s, Manchester University Press).
- Cohen A, 'Turkey-Libya Maritime Deal Upsets Mediterranean Energy Plan' (*Forbes*, 8 Ocak 2020) <<https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2020/01/08/turkey-libya-maritime-deal-upsets-mediterranean-energy-plan/#523d996bee4c>>.
- Crawford J, *Brownlie's Principles of Public International Law* (8. b.s, Oxford University Press 2013).
- Delimitation of the Maritime Boundary in the Bay of Bengal (Bangladesh /Myanmar), (ITLOS Reports 2012).
- Derek Bowett, 'Islands, Rocks, Reefs, and Low-Tide Elevations in Maritime Boundary Delimitations' in Jonathan I Charney and Lewis M Alexander (eds), *International Maritime Boundaries* (Brill Nijhoff 1993).
- Dodd C, *The History and Politics of the Cyprus Conflict* (Palgrave Macmillan 2010).
- Doğru S ve Reginbogin H, 'Rethinking East Mediterranean Security: Powers, Allies & International Law' (2017) 33 Touro L Rev.
- Doğru S, 'Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması' (2015) (119) TBB Dergisi.
- Eritre-Yemen Hakemlik Kararı (1998).
- Evans M, 'Maritime Delimitation and Expanding Categories of Relevant Circumstances' (1991) 40 (1) The International and Comparative Law Quarterly.
- Fenwick CG, 'The Recognition of De Facto Governments' (1968) 131 (3) World Affairs.
- Filis A ve Leal-Arcas R, 'Legal Aspects of Inter-State Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean Basin' (2013) 11 (3) Oil, Gas & Energy Law Journal.
- Gafarlı T, 'Against All Odds: Turkey's Position in the Eastern Mediterranean' (*TRT World Research Centre*, 4 Aralık 2019) <<https://researchcentre.trtworld.com/publications/discussion-papers/against-all-odds-turkey-s-position-in-the-eastern-mediterranean>>.
- Garanti Anlaşması <http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa>.
- Grönland-Jan Mayen Davası (Grönland, Jan Mayen v Danimarka, Norveç) [1993] ICJ Rep 38.

- Gürel A ve Le Cornu L, 'Turkey and Eastern Mediterranean Hydrocarbons', (*GPoT Center*, Ekim 2013) <http://www.gpotcenter.org/dosyalar/TRhydrocarbons_Gurel_Lecornu_2013.pdf>.
- Ioannides NA, 'Rough Seas Ahead: The Implementation of the Law of the Sea in the Turbulent Waters of the Eastern Mediterranean Sea' (2014) 3 *Cyprus Hum Rts L Rev*.
- Jessup P, 'The Estrada Doctrine' (1931) 25 *AJIL*.
- Jones D, 'Turkey Dismisses EU Sanctions, as Tensions Escalate over Cyprus' (*Voanews*, 18 Temmuz 2019) <<https://www.voanews.com/europe/turkey-dismisses-eu-sanctions-tensions-escalate-over-cyprus>>.
- Kariotis TC, 'Hydrocarbons and the Law of the Sea in the Eastern Mediterranean: Implications for Cyprus, Greece, and Turkey' (2011) 22 (2) *Mediterranean Quarterly*.
- Katar-Bahreyn Davası (Katar v Bahreyn) [2001] *ICJ Rep* 40.
- Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı <http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa>.
- Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması, (*Resmi Gazete*, 10 Ekim 2012), <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121010-3-1.pdf>>.
- Klein N, 'Provisional Measures and Provisional Arrangements' in A Oude Elferink, T Henriksen ve S Busch (eds), *Maritime Boundary Delimitation: The Case Law: Is It Consistent and Predictable?* (Cambridge University Press 2018).
- Koukakis N, 'ExxonMobil makes biggest natural gas discovery in two years off the coast of Cyprus' (*CNBC*, 28 Şubat 2019) <<https://www.cnbc.com/2019/02/28/exxonmobil-makes-big-natural-gas-discovery-off-the-coast-of-cyprus.html>>.
- Kuran S, *Uluslararası Deniz Hukuku*, (6. bs, Beta 2020).
- Kuzey Kıta Sahaneliği Davası (Danimarka v Almaya) [1968] *ICJ Rep* 9.
- Kwiatkowska B, *Submissions to the UN CLCS in Cases of Disputed and Undisputed Maritime Boundary Delimitations or Other Unresolved Land or Maritime Disputes of Developing States* (Vandeplass Publishing 2012).
- Lauterpacht E, 'Turkish Republic of Northern Cyprus—the Status of the Two Communities in Cyprus' (1990) <<http://www.mfa.gov.tr/chapter1.en.mfa>>.
- Libya-Malta Kıta Sahaneliği Davası (Libya v Malta) [1985] *ICJ Rep* 13.
- 'Londra'daki Mutabakat Muhtırası' <http://www.mfa.gov.tr/kibris-sorununun-uzerinde-anlasmaya-varilan-nihai-cozumun-temelini-aciklayici-muhtira_londra_19_subat-1959_.tr.mfa>.
- Maine Körfezi Davası (Kanada v Amerika Birleşik Devletleri) [1984] *ICJ Rep* 165.
- Nikaragua-Honduras Davası (Nikaragua v Honduras) *ICJ GL No* 120 (2007).
- Nikaragua-Kolombiya Davası (Kolombiya v Nikaragua) *ICJ GL No* 124 (2012).
- Öktem E, *Uluslararası Teamül Hukuku* (Beta Yayınları 2013).
- Pazarıcı H, *Uluslararası Hukuk* (17. bs, Seçkin 2019).
- Permanent Mission Of Greece To The United Nations <<https://www.skai.gr/sites/default/files/attachments/2019-12/3065%20Letter%20SC%20Libya%203.pdf>>.
- Robinson T ve Jeakins G, 'Squaring The Triangle: Why Turkey and the Eastmed Project Need Each Other' (*War on the Rocks*, 12 Nisan 2019) <<https://warontherocks.com/2019/04/squaring-the-triangle-why-turkey-and-the-eastmed-project-need-each-other/>>.

- Romanya-Ukrayna Davası, (Romanya v Ukrayna) [2009] ICJ Rep 61.
- Schofield CH, Lee S ve Kwon MS, *The Limits of Maritime Jurisdiction* (Brill Nijhoff 2013).
- Shaw M, *Public International Law* (8. bs, Cambridge University Press 2017).
- Sohn LB vd, *Cases and Materials on the Law of the Sea* (2. b.s, Brill Nijhoff 2004).
- Stansifer C, 'Application of the Tobar Doctrine to Central America' (1967) 23(3) *The Americas*.
- Stern L, 'Bitter Lessons: How We Failed in Cyprus' 1975 (19) *Foreign Policy*.
- Stocker J, 'No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean' (2012) 66 (4) *Middle East Journal*.
- Stoica V, 'The Development of Maritime Delimitation by the International Court of Justice' (2018) 20 *Romanian J Int'l L*.
- Talmon S ve Lobo M, 'The intricacies of maritime boundary delimitation: Germany's one-sided response to the Turkey-Libya MoU on delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Mediterranean' (*GPIL*, 9 Mart 2020) <<https://gpil.jura.uni-bonn.de/2020/03/the-intricacies-of-maritime-boundary-delimitation-germanys-one-sided-response-to-the-turkey-libya-mou-on-delimitation-of-the-maritime-jurisdiction-areas-in-the-mediterranean/>>.
- Tanaka Y, 'Reflections on Maritime Delimitation in the Qatar/Bahrain Case' (2003) 52 (1) *The International and Comparative Law Quarterly*.
- Tanaka Y, 'Case Concerning the Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (8 October 2007)' (2008) 23 *IJMCL*.
- Tanaka Y, 'Reflections on Maritime Delimitation in the *Romania/Ukraine* Case before the International Court of Justice' (2009) 56 *NILR*.
- Tanaka Y, 'Unilateral Exploration and Exploitation of Natural Resources in Disputed Areas: A Note on the *Ghana/Côte d'Ivoire* Order of 25 April 2015 before the Special Chamber of ITLOS' (2015) 46 (4) *Ocean Development & International Law*.
- Tanaka Y, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation* (Hart 2002).
- Tanaka Y, *The International Law of the Sea* (Cambridge University Press 2012).
- Temizer M, 'Turkey sends Yavuz vessel for oil exploration in E. Med.' (*AA*, 20 Haziran 2019) <<https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkey-sends-yavuz-vessel-for-oil-exploration-in-e-med/25830>>.
- Temizer M, 'Turkey's Fatih vessel off for 1st deep drilling in Med.' (*AA*, 31 Mayıs 2018) <<https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkeys-fatih-vessel-off-for-1st-deep-drilling-in-med/20307>>.
- The Anglo-French Continental Shelf Arbitration (1977) Reports of International Arbitral Awards.
- Toluner S, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları* (2. bası, Beta 2004).
- Torres Boğazı Anlaşması (1978) <<http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1985/4.html>>.
- Torres Boğazı Anlaşması (Ek-2) (n 109), <<http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1985/4.html>>.
- Tunus-Libya Kıta Sahaneliği Davası (Libya v Tunus) [1982] ICJ Rep 18.
- Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (1969) 1155 UNTS 331.
- Vogler Sve Thompson EV, 'Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security' (*German Marshall Fund*, Mart 2015) <www.gmfus.org/file/4519/download>.

- Wintour P ve Tondo L, 'Italy to host Libyan conference in fresh push for elections' (*The Guardian*, 12 Kasım 2018) <<https://www.theguardian.com/world/2018/nov/12/italy-to-host-libyan-conference-in-fresh-push-for-elections>>.
- Wintour P, 'Greece expels Libyan ambassador in row over maritime boundaries' (*The Guardian* 6 Aralık 2019) <<https://www.theguardian.com/world/2019/dec/06/greece-expels-libyan-ambassador-row-maritime-boundaries>>.
- Yaycı C, 'Doğu Akdeniz' de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi' (2011) 7 (14) Güvenlik Stratejileri Dergisi.
- Yaycı C, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye* (Kırmızı Kedi Yayınları 2020).
- Yaycı C, *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur* (ASAM 1994).
- Zaptia S, 'Ageela Salah now supports UN-brokered Skhirat agreement: Kobler' (*Libya Herald*, 1 Ocak 2016) <<https://www.libyaherald.com/2016/01/01/ageela-salah-now-supports-un-brokered-skhirat-agreement-kobler/>>.
- (AA, 5 Mart 2019) <<https://www.aa.com.tr/en/pg/photo-gallery/blue-homeland-2019/0>>.
- (Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation) (*Mees*, 28 Eylül 2012) <<https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107>>.
- (*Resmi Gazete*, 26 Aralık 2019) <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191226-3.pdf>>.
- '41st Anniversary of Fascist Greek Coup' <<https://mfa.gov.ct.tr/41st-anniversary-of-fascist-greek-coup/>>.
- 'Adopting Two Resolutions, General Assembly Speakers Stress That Healthy, Resilient Oceans, Seas Play Central Role in Achieving Sustainable Development Goals' <<https://www.un.org/press/en/2018/ga12103.doc.htm>>.
- 'Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean' (*USGS*, 1 Mart 2010) <<https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/>>.
- 'BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı)' <http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-plan_i-annan-plan_i_tr.mfa>.
- 'Council conclusions on Libya' <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/01/18/fac-conclusions-libya/>> .
- 'Cumhurbaşkanı Kararı' (*Resmi Gazete*, 12 Aralık 2019) <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191212-11.pdf>>.
- 'Cyprus approves Eni, Total, Exxon offshore block deals' (*Reuters*, 17 Mart 2017) <<https://www.reuters.com/article/energy-cyprus/cyprus-approves-eni-total-exxon-offshore-block-deals-idUSL5N1GU316>>.
- 'Cyprus in Gas Exploration Deal with ENI, Kogash' (*IndustryWeek*, 30 Temmuz 2014) <<https://www.industryweek.com/technology-and-iiot/energy/article/21963359/cyprus-in-gas-exploration-deal-with-eni-kogas>>.
- 'Cyprus rallies Israel, other neighbors to counter Turkey-Libya maritime deal' (*TimesofIsrael* 21 Aralık 2019) <<https://www.timesofisrael.com/cyprus-rallies-israel-other-neighbors-to-buck-turkey-libya-maritime-deal/>>.
- 'Cyprus, Greece, Egypt call on Turkey to end 'provocative' actions' (*Reuters*, 8 Ekim 2019) <<https://www.reuters.com/article/us-cyprus-turkey-ship/cyprus-greece-egypt-call-on-turkey-to-end-provocative-actions-idUSKBN1WN1R0>>.

- ‘Daily Press Briefing by the Office of the Spokesperson for the Secretary-General’ <<https://www.un.org/press/en/2019/db191211.doc.htm>>.
- ‘De Jure Government and De Facto Government Law and Legal Definition’ <<https://definitions.uslegal.com/d/de-jure-government-and-de-facto-government/>>.
- ‘Eastern Mediterranean Pipeline Project’ (*NS Energy*) <<https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>>.
- ‘Egyptian FM discusses Libya with Greek, Italian counterparts’ (*Egypt Today*, 23 December 2019) <<https://www.egypttoday.com/Article/2/78968/Egyptian-FM-discusses-Libya-with-Greek-Italian-counterparts>>.
- ‘Eni discovers a supergiant gas field in the Egyptian offshore, the largest ever found in the Mediterranean Sea’ (*Eni*, 30 Ağustos 2015) <<https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2015/08/eni-discovers-a-supergiant-gas-field-in-the-egyptian-offshore-the-largest-ever-found-in-the-mediterranean-sea.html>>.
- ‘European Council meeting’ (12 Aralık 2019) <<https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusions-en.pdf>>.
- ‘Head of Libya parliament says Turkey-Libyan deal invalid’ (*Reuters* 12 December 2019) <<https://www.reuters.com/article/us-greece-libya-turkey/head-of-libya-parliament-says-turkey-libyan-deal-invalid-idUSKBN1YG26Z>>.
- ‘Head of Libya parliament says Turkey-Libyan deal invalid’ (*Reuters* 12 Aralık 2019) <<https://www.reuters.com/article/us-greece-libya-turkey/head-of-libya-parliament-says-turkey-libyan-deal-invalid-idUSKBN1YG26Z>>.
- ‘Holding Up the Peace Process in Libya’ (*Worldview*, 17 Şubat 2020.) <<https://worldview.stratfor.com/article/holding-peace-process-libya>>.
- ‘İsrail Devleti Hükümeti ile Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti Arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılması Andlaşması’ <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf>.
- ‘Joint Greek Egyptian Cypriot exercise MEDUSA 8’ (*DefencePoint* 12 Nisan 2019) <<https://defencepoint.com/2019/04/12/joint-greek-egyptian-cypriot-exercise-medusa-8/>>.
- ‘Judgement of the Court’ (*Eur-Lex*, 1994) <<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61992CJ0432&from=EN>>.
- ‘Kıbrıs Cumhuriyeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılması Andlaşması’ (17 Şubat 2003) <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>>.
- ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna İlişkin Temel Andlaşma’ (1960) <http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma_-1960_ingilizce_tr.mfa>.
- ‘Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı’ <http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa>.
- ‘Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<https://undocs.org/en/A/74/549>>.
- ‘Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<https://undocs.org/en/a/74/757>>.
- ‘Letter dated 19 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<https://undocs.org/en/a/74/710>>.

- ‘Letter dated 19 March 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<https://undocs.org/en/a/74/758>>.
- ‘Letter dated 26 December 2019 from the Chargé d’affaires a.i. of the Permanent Mission of Libya to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<https://undocs.org/en/A/74/634>>.
- ‘Letter dated 8 January 2019 from the Chargé d’affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General’ <<http://undocs.org/S/2019/33>>.
- ‘Libya Siyasi Anlaşması’ <<https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>>.
- ‘Libya’s UN-backed government sails into Tripoli’ (*Aljazeera*, 31 Mart 2016) <<https://www.aljazeera.com/news/2016/03/libya-backed-unity-government-arrives-tripoli-160330125804929.html>>.
- ‘Milletlerarası Andlaşma’ (*Resmi Gazete*, 6 Aralık 2019) <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf>>.
- ‘No: 203, 13 July 2019, Press Release Regarding The New Cooperation Proposal of TRNC on Hydrocarbon Resources’ <http://www.mfa.gov.tr/no_203_-kkct-nin-hidrokarbon-kaynaklarina-iliskin-yeni-isbirligi-onerisi-hk.en.mfa>.
- ‘Outcome Of The Council Meeting’ <https://www.consilium.europa.eu/media/41952/st14949_final-en19.pdf>.
- ‘Press Release Regarding the EU Enlargement, 1 May 2004’ <http://www.mfa.gov.tr/press-release-regarding-the-eu-enlargement_-1-may-2004.en.mfa>.
- ‘Press Statement on the “Agreement on the Delimitation of the Continental Shelf in the Mediterranean”’ <<https://mfa.gov.ct.tr/press-statement-on-the-agreement-on-the-delimitation-of-the-continental-shelf-in-the-mediterranean/>>.
- ‘Press Statement On The Continental Shelf Delimitation Agreement Signed Between Turkey And The TRNC’ (21 Eylül 2011) <http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-september-2011_-press-statement-on-the-continental-shelf-delimitation-agreement-signed-between-turkey-and-the-trnc.en.mfa>.
- ‘Set of Ideas’ (1992) <http://www.mfa.gov.tr/set-of-ideas-_1992_.en.mfa>.
- ‘Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Turkish Republic of Northern Cyprus’ <<http://mfa.gov.ct.tr/statement-by-the-ministry-of-foreign-affairsof-theturkish-republic-of-northern-cyprus/>>.
- ‘The EU’s relationship with Turkey is failing’ (*The Economist*, 25 Temmuz 2019) <<https://www.economist.com/europe/2019/07/25/the-eus-relationship-with-turkey-is-failing>>.
- ‘The history of the European Union - 2004’ (*European Union*, 2004) <https://europa.eu/european-union/about-eu/history/2000-2009/2004_en>.
- ‘Tinoco Claims Arbitration (Great Britain v. Costa Rica)’ <<https://www.casebriefs.com/blog/law/international-law/international-law-keyed-to-damrosche/chapter-5/tinoco-claims-arbitration-great-britain-v-costa-rica/>>.
- ‘Tripartite Conference & Geneva Declaration’ (United Nations Peacekeeping Force In Cyprus) <<https://unficyp.unmissions.org/tripartite-conference-geneva-declaration>>.
- ‘TRNC issues new license to TPAO’ (*AA*, 9 Temmuz 2012) <<https://www.aa.com.tr/en/turkey/trnc-issues-new-license-to-tpao/356630>>.
- ‘Turkey slams ExxonMobil’s exploration in eastern Med’ (*AA*, 19 Kasım 2018) <<https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkey-slams-exxonmobils-exploration-in-eastern-med/22342>>.

‘Turkey’s illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean: Council adopts framework for sanctions’ <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/11/11/turkey-s-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-framework-for-sanctions/>>.

‘UN backs Alassane Ouattara as Ivory Coast president’ (*BBC*, 9 Aralık 2010) <<https://www.bbc.com/news/world-africa-11955468>>.

‘United Nations Convention on the Law of the Sea’ <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en>.

‘Valetta Bildirisi’ (14 Haziran 2019) <<https://www.gov.mt/en/Government/DOI/Press%20Releases/Documents/PR191327.pdf>>.